

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ARTES LIBERALES

КАФЕДРА ІСТОРІЇ

**НОВИНИ ЗІ СХІДНОГО ФРОНТУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(ЗА ПУБЛІКАЦІЯМИ СОФІЇ КАСАНОВОЇ В «АВС» У 1915–1916 РОКАХ)**

Студентки IV курсу

групи ГІС 17/Б

Зубик Анни-Марії Романівни

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Чума Богдан Петрович

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. СОФІЯ КАСАНОВА – КОРЕСПОНДЕНТКА «АВС»	
1.1. Іспанська журналістика і газета «АВС» на початку ХХ століття.....	9
1.2. Інтелектуальна біографія авторки.....	13
1.3. Стилїстика репортажів С. Касанової.....	23
РОЗДІЛ II. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР У РЕПОРТАЖАХ С. КАСАНОВОЇ	
2.1. Царство Польське.....	32
2.2. «Російські землі».....	41
2.3. Воюючі сторони.....	48
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	58

ВСТУП

Особа Софії Касанової відома польським та іспанським дослідникам передусім завдяки вивченню її літературної творчості та життя у Польщі, лише частково вони розкривають її співпрацю з газетою «АВС». У цій роботі я досліджую уявлення авторки про Східну Європу, оприлюднення в опублікованих у цій газеті репортажах упродовж 1915–1916 рр. Дослідження саме цієї складової праць С. Касанової мені не відомі. Однак кількість статей та їхня інформативність насправді заслуговують не меншої уваги, ніж її літературні твори. Її далеко неklasичні описи передавали різноманіття просторів і ментальностей людей, які проживали на території Російської імперії, загалом, та Царства Польського, зокрема. Репортерка не просто вдавалася до описових сюжетів, вона глибоко аналізувала соціокультурні процеси і творила як колективні, так і індивідуальні образи, що слугували для кращого оприявлення соціальних, політичних і культурних відмінностей. Тим самим вона робила свій вагомий внесок у сприйняття іспанцями «далекої» Східної Європи.

Метою дипломної роботи є дослідити уявлення про Східну Європу за публікаціями Софії Касанової 1915–1916 рр. в газеті «АВС».

Її завданнями є:

- розглянути історію газети «АВС», зокрема причини появи її кореспондентів на Східному фронті;
- дослідити інтелектуальну біографію С. Касанової та показати, яким чином формувалися її уявлення і переконання;
- проаналізувати стиль письма авторки;
- прослідкувати зміни в описах соціокультурного простору Царства Польського;

– виділити та проаналізувати описи соціокультурного простору «російських земель»;

– вивчити запропоновані С. Касановою уявлення про окремих представників обох воюючих сторін.

Об'єктом дипломної роботи є уявлення С. Касанової про Східну Європу.

Предметом – репортажі авторки, опубліковані в газеті «АВС».

Хронологічні межі дипломної роботи – квітень 1915 р. – квітень 1916 р.
– обумовлені часом написання та публікації опрацьованих репортажів С. Касанової.

Географічні межі – це землі Російської імперії у вказаний хронологічний період, зокрема Царства Польського (Варшава, Ломжа, Дроздово), територія сучасної Білорусі (Мінськ) та Росії (Москва, Петербург, Царське Село).

Дипломну роботу написано в рамках інтелектуальної історії, зокрема теорії уявлень. Інтелектуальна історія – це історія ідей та інформації, як люди їх сприймають, передають, формують. У рамках інтелектуальної історії важливою складовою є теорія уявлень, власне мене цікавить уявлення про Східну Європу, що сприймалася доволі орієнтально. Приклади цього проявилися вже при перших згадках козаків у російському війську, а найповніше – в останніх репортажах С. Касанової, від часу евакуації до Мінська; саме у них найкраще простежується вписування людей в природу, примітивність місцевих жителів, що яскраво презентує протиставлення «цивілізації» та «варварства», модерності та відсталості. Хоча тексти С. Касанової не є взірцевим прикладом орієнталізму, але ці прояви в неї беззаперечно є; вони проявляються зокрема в описі євреїв, їх іншуванні. Окрім цього Касанова вдається до активної компаративістики росіян та

поляків, і особливо наголошує це наводячи факти історичної тягlosti польського народу, також відзначаючи високий розвиток і досягнення польської науки та культури. Вимушено переїхавши до Москви, репортерка транслює своїм читачам яскраві порівняльні описи, які висвітлюють росіян як непослідовних та дивних її іспанському менталітету. Її сприйняття росіян є неоднозначним, проте все ж найяскравіші описи присвячені їхнім беззаперечним культурним та еволюційним відмінностям.

При написанні роботи також застосовано загальнонаукові методи аналізу, уважного читання, елементи деконструкції, з допомогою яких я старалася розкласти джерело на частини. Щоб зрозуміти, яким чином С. Касанова писала свої репортажі, мною проаналізовано її авторський стиль, акценти і наголоси, розставлені зокрема в описах земель і людей. Також я частково використовую метод контент-аналізу, а саме якісний опис згадок, в якому контексті та з якими означеннями репортерка згадує ті чи інші події, людей. У роботі присутні елементи дискурс-аналізу, що стосується використаних понять в описі земель, явищ, і як ці поняття, її уявлення, перетікають з одного репортажу в інший, накладаючись один на одного. Важливим є й те, що специфіка публікацій С. Касанової пов'язана з творенням образів та описом територій, народів і окремих персоналій, що для середньостатистичного читача «АВС» є практично невідомими та знаходяться на далеких землях.

Дипломна робота також містить елементи мікроісторії чи історії знизу. Адже репортажі С. Касанової містять, наприклад, цікаву інформацію про щоденне життя обложеної німцями Варшави та повсякдення, з яким зіштовхується репортерка в Москві та Петрограді.

Джерелом дипломної роботи є 1 передрукована замітка і 27 репортажів Софії Касанової, опубліковані в газеті «АВС» у квітні 1915 – квітні 1916 рр.

Це не класичні журналістські репортажі, які б інформували про важливі події на Східному фронті. Їх дуже вирізняє особливість авторського стилю. Як поетеса і письменниця, С. Касанова вклала в них увесь свій літературний хист, перетворивши репортаж (хроніку) на літературну сагу, переплетену великою кількістю синонімів, метафор і алегорій. Тому ці літературно оздоблені тексти є доволі складними для розуміння. Також варто зазначити, що кожен репортаж ділиться на кілька частин і, зазвичай, одна з них містить одного або декількох головних героїв, на тлі історії яких розгортається інформативне наповнення тексту.

Репортажі друкувалися не регулярно. Іноді один раз на місяць, іноді тричі протягом одного місяця. Це пов'язано, мабуть, із тим, що їх друк потребував певного часу, аби записи С. Касанової проїхали довгий шлях через розірвану війною Європу до редакції «АВС» в Мадриді. Про затримки та труднощі пересилки своїх статей Касанова час від часу згадує в репортажах, особливо перебуваючи в Москві. Цікаво, що після евакуації з Варшави кількість статей, що публікувалися в газеті протягом одного місяця значно виросла. На жаль, точних відомостей чому була така тенденція немає, проте можна припустити, що це пов'язано зі зростом популярності репортажів С. Касанової та статей більшу цікавість до подій у столиці Російської імперії. Так у 1916 р. щомісяця незмінно публікувалися 4 статті.

Репортажі з доевакуаційного періоду не мали спеціальних назв, тому, зазвичай, публікувалися під заголовком «АВС з Варшави», але в більшості з них текст поділено на декілька частин під власними назвами, як от: «Болюча невизначеність», «Що думають росіяни про німців», «Тринадцятирічний солдат». У той час як усі репортажі, які С. Касанова надсилала з Російської імперії публікувалися під заголовком «АВС в Росії», вони також діляться на частини та містять назви, проте останні часто повторюються та

простежується більша тяглість між репортажами; також у них авторка частіше зверталася до тих самих персонажів.

Основну частину історіографічної бази дипломної роботи складають роботи іспанських дослідників, присвячені вивченню літературної творчості С. Касанової, вписаної в складну біографію авторки. Це, наприклад, публікація Марти Паленке, що детально аналізує вірш «Ядвіга» й розповідає про трагічну передісторію його написання¹; дослідження Марії дель Кармен Сімон-Пальмер про успіх роману «La Madeja»². Натомість польські дослідники приділяють більше уваги перебуванню С. Касанової на польських землях, її стосунки з сім'єю Лютославських, перебування в родинному маєтку в Дроздово. На території цього маєтку тепер розташований Музей природи – садиба Лютославських, на базі якого в 2012 р. було проведено міжнародну конференцію з нагоди 150-ліття з дня народження Софії Касанової за участі дослідників із Польщі та Іспанії. За підсумками роботи конференції опубліковано збірник «Софія Касанова-Лютославська. Іспанська письменниця, полька за вибором». Видання розділено на дві частини: першу присвячено творчості С. Касанової, другу – її біографії та спогадам про авторку. Вони також частково розкривають її співпрацю із газетою «АВС». Так іспанські дослідники як Р. Мартінес-Мартінес³ і А. Сєрралер-Кальво⁴ дослідили репортерську діяльність Касанової в «АВС»; а польські науковці

¹ Palenque M. Sofia Casanova: Jadwiga // Seis siglos de poesía española escrita por mujeres: Pautas poéticas y revisiones críticas (Perspectivas Hispánicas) / Romero López D., López Guil I., Imboden R. (eds.). Bern: Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2007, p. 287-297.

² Simon Palmer M. Sofia Casanova, autora de la Madeja. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1989. p. 531-536.

³ Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC» // Sofia Casanova Lutoslawska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcja naukowa M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 59-89.

⁴ Serraller Calvo A. Strony historii współczesnej. Życie i twórczość reporterska Sofii Casanovy Lutosławskiej // Sofia Casanova Lutoslawska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcja naukowa M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 89-105.

Т. Мруз⁵ і С. Хиль⁶ зосередилися на спогадах чоловіка В. Лютославського та місцевих жителів про Касанову. Не зважаючи на те, що інтерес до особи репортерки є досить великим, детального вивчення її репортажів мною не виявлено, що залишається перспективною темою дослідження.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів і висновків. У першому параграфі першого розділу описано стан іспанської журналістики та місце в ній газети «АВС» на початку ХХ ст.; розглянуто тему жінок-репортерок, наскільки новаторською була ця професія. Другий параграф – це спроба написати інтелектуальну біографію Софії Касанової, що мала б пояснити зміст і стиль її репортажів. У третьому параграфі розглянуто особливості стилю репортажів С. Касанової. У першому та другому параграфі другого розділу проаналізовано та описано соціокультурний простір, в якому перебувала авторка і про який вона згадувала в своїх публікаціях. У третьому параграфі подано характеристики опису воюючих сторін, їх порівняння між собою.

⁵ Mróz T. Sofia Casanova Lutosławska oczyma męża. Fascynacja – rozczarowanie – pogodzenie // Sofia Casanova Lutosławska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcją naukowa M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 105-123.

⁶ Chyl S. Sofia Casanova Lutosławska we wspomnieniach mieszkańców Drozdowa // Sofia Casanova Lutosławska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcją naukowa M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 153-161.

РОЗДІЛ I

СОФІЯ КАСАНОВА – КОРЕСПОНДЕНТКА «АВС»

1.1. Іспанська журналістика і газета «АВС» на початку ХХ ст.

Перші періодичні видання в Іспанії з'явилися ще в другій половині ХVІІ ст.; упродовж ХІХ ст. їхня кількість, як і в інших країнах Західної Європи, суттєво зросла. Тематично серед них домінували партійно-політичні видання, головною ціллю яких було підтримати або ж дискредитувати ту чи іншу політичну партію. Політична стабілізація в Іспанії після прийняття поміркованої ліберальної Конституції 1876 р., що з певними видозмінами діяла до 1923 р., ґрунтувалася, зокрема, на свободі слова. Функціонування останньої здійснювалося також на підставі Закону про пресу 1883 р., розробленому згідно принципу нероздільності свободи слова та права висловлювати власні думки й ідеї. У Законі зокрема передбачалося, що на законодавчому рівні преса зберігає свою незалежність і не повинна контролюватися державою. Тому його можна вважати точкою відліку для активного розвитку періодичних видань і журналістики в цілому. Алехандро Пісарросо-Кінтеро називає період після прийняття закону 1883 р. «золотим віком» не лише для іспанської журналістики, а й для громадської думки Іспанії, загалом, особливо у великих містах⁷.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. професія журналіста набувала дедалі більшої популярності, кількість працівників інформаційної сфери зростала. Останні двічі пробували створити журналістську спілку, що не увінчалось успіхом. Водночас активно розвивалася незалежна інформаційна преса, що старалася конкурувати з партійною. В цьому випадку вирішальну роль

⁷ Pizarroso Quintero A. El periodismo en el primer tercio del siglo XX // ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura. Madrid, 2010. p. 45.

зіграла економічна складова. У той час як політична преса існувала за рахунок фінансування політичних партій і груп, незалежним інформаційним виданням доводилося наповнювати бюджет за рахунок споживачів і реклами. Хоча партійні видання кількісно переважали, варто звернути увагу на статистику, яку подає у своїй статті А. Пісарросо-Кінтеро: «...у 1913 році з 1980 назв усіх опублікованих газет 156 можемо вважати інформаційними, на противагу 586 політичним газетам; у 1920 році цифри значно зблизилися (339 політичних газет на противагу 283 інформаційним). У 1927 році 327 інформаційних газет на противагу 210 політичним»⁸.

Одним із титанів тодішнього ринку періодики була видавнича група «Prensa Española» («Іспанська преса»), а серед її видань виділялися журнал «Blanco y Negro» («Біле і чорне», 1891) та газета «ABC» (1903). Їхнім засновником і першим головним редактором був Торкуато Лука де Тена (1861–1929). Саме він започаткував першу журналістську династію – ледь не до кінця ХХ ст. нащадки Лука де Тени були не лише власниками цих видань, а й безпосередньо впливали на їхній розвиток та еволюцію іспанської журналістики. Дослідники започаткованої Т. Лукою де Тена династії подають доволі цікаву характеристику цієї особи: «Він любив газету, як дитину, і, як дитина, ця газета росла та формувала свою особистість під впливом різних людей, що супроводжували її у цій подорожі, яка триває понад сто років»⁹. Така відданість улюбленій справі допомогла Т. Луці де Тена досягти неабияких вершин у видавничій справі та зробити «ABC» найтиражнішою газетою Іспанії, зайняти ключове місце в іспанській журналістиці.

⁸ Pizarroso Quintero A. El periodismo en el primer tercio del siglo XX... p. 46.

⁹ Rodríguez Rodríguez A., Torres Rodríguez T. Los Luca de Tena : la primera periodística de España. En ABC: un diario y una ciudad, análisis de un modelo de periodismo local. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2007. p. 262.

Перший примірник «АВС» з'явився в Мадриді 1 січня 1903 р. Редакція газети формально не підтримувала жодну з політичних партій, але не відмовилася від політичного заангажування, відразу заявивши, що створює консервативне й монархічне видання¹⁰. Газета була дешевшою за журнал і користувалася більшою популярністю, якої однак бракувало для стабільної роботи редакції у перші роки її існування. Про це свідчать зміни в періодичності видання: спершу «АВС» публікувалася щотижня, згодом – один раз у два тижні, а потім знову видавалася як тижневик; врешті з 1 червня 1905 р. і до сьогоднішнього дня газета виходить щоденно та посідає провідне місце серед іспанських періодичних видань.

Особливістю публікації періодичних видань в Іспанії у перші десятиліття ХХ ст. була відсутність вказівки у більшості видань їх тиражу. Тому про кількісні показники можемо говорити лише з місячних підрахунків сучасних дослідників. Так місячний тираж «АВС» у 1905 р. складав близько 50 тис. примірників, що для Іспанії того часу було доволі високим показником¹¹. Газета швидко набувала популярності та знаходила нових читачів. Запорукою її успіху була широка географія репортажів і різноманітна інформація. Основну читацьку аудиторію на початку ХХ ст. становили національні та провінційні еліти, середні верстви¹².

Відсутність партійного фінансування не вплинула негативно на функціонування газети. Вибірково проглянувши її окремі числа за 1914–1916 рр. можу відмітити, що наприкінці кожного з них міститься 3–5 сторінок, призначених винятково для рекламних оголошень; рекламу розміщували також частково на інших сторінках, поруч з інформаційними повідомленнями та репортажами. У цей період кількість сторінок номеру

¹⁰ Rodríguez Rodríguez A., Torres Rodríguez T. Los Luca de Tena... p.263.

¹¹ Pizarroso Quintero A. El periodismo en el primer tercio del siglo XX... p. 47.

¹² Rodríguez Rodríguez A., Torres Rodríguez T. Los Luca de Tena : la primera periodística de España... p.263.

коливалася від 24 до 28, а тому можна зробити висновок, що реклама була важливим джерелом заробітку. Водночас у роки Першої світової війни фінансове становище редакції покращилося. Цьому сприяло суттєве зростання зацікавлення інформацією та, відповідно, інформаційною пресою. Оскільки використання засобів масової інформації було важливим для розширення кола підтримки тієї чи іншої воюючої сторони, з серпня 1914 р. до неформальної підтримки газет вдалися дипломатичні представництва іноземних держав, фінансуючи ціле видання або окремих авторів для розміщення потрібної інформації, розставлення «правильних» акцентів та іншого¹³.

У Першій світовій війні редакція «АВС» не залишилася нейтральною, зайнявши германофільську позицію, в той час як Іспанія офіційно дотримувалася нейтралітету. Хоча така рішення, як виглядає, не нав'язувалося всім дописувачем газети. Аби розширити коло своїх кореспондентів, редакція активно співпрацювала з іспанцями, які стали очевидцями війни чи перебували поблизу місць, де розгорталися військові дії та могли запропонувати унікальний, «свіжий» матеріал. Саме таким чином розпочалася співпраця з Софією Касановою, яка ще до початку війни стала відомою поетесою і романісткою. Свою кореспондентську діяльність С. Касанова почала з заміток, у яких описувала власні переживання, подавала коротку інформацію про перебіг подій у підросійській Польщі, де її застала війна. Про це дізнаємося, зокрема, з її першої замітки, передрукованої «АВС» з газети «El Liberal»¹⁴. Опісля цього Т. Лука де Тена запропонував С. Касановій стати репортеркою його газети, започаткувавши цим багаторічну співпрацю поетеси з цим виданням.

¹³Pizarroso Quintero A. El periodismo en el primer tercio del siglo XX... p. 50.

¹⁴Casanova S. Desde Varsovia. 50000 bajas I // ABC. Madrid, 1914. 7 de diciembre.

Жінка і військовий кореспондент для тогочасного суспільства було шокуючим поєднанням. Співпраця С. Касанови з «ABC» у такій ролі неабияк зацікавило читачів. Хоча С. Касанова не була першою. Її випередила Кармен де Бургос-і-Сегуї (1867–1932), що описувала війну в іспанському Марокко в 1909 р. для видання «Heraldo de Madrid». Однак, на відміну від С. Касанової, де Бургос публікувалася в ролі військової кореспондентки лише кілька місяців¹⁵, а Софія Касанова закріпила за собою це звання на декілька десятиліть. Упродовж першого року війни вона перебувала в епіцентрі подій на Східному фронті – у Варшаві, а влітку 1915 р. вирушила на схід Російської імперії: через Мінськ і Москву дісталася до Петрограда, де стала очевидцею революційних подій 1917 р.; згодом описувала Громадянську війну в Іспанії 1936–1939 рр., а вже на схилку життя, обмежена державною цензурою, – Другу світову війну 1939–1945 рр. Але, безсумнівно, Софія Касанова і Кармен де Бургос «були в Іспанії піонерками військової журналістики – професії, що на той час обмежувалася лише чоловіками»¹⁶.

1.2. Інтелектуальна біографія авторки

Софія Перес-Касанова народилася 30 вересня 1861 р. в невеличкому селі Альмейрас у галісійській провінції Ла-Корунья, в доволі заможній сім'ї. Ще в дитинстві її батько покинув сім'ю, тому опіка і догляд за трьома дітьми лягли на плечі матері й дідуся по материнській лінії. Софія навчалася в початковій школі. У 1873 р. разом із сім'єю переїхала до Мадрида, де закінчила консерваторію та навчалася поезії¹⁷.

¹⁵ Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC»... s. 59.

¹⁶ Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC»... s. 59.

¹⁷ Alayeto O. Sofia Casanova (1861-1958): Spanish Poet, Journalist, and Author. Potomac: Scripta Humanistica, 1992. p. 14.

Свої перші вірші опублікувала в 15 років у місцевій галісійській газеті. Цю практику продовжила і після переїзду до Мадриду, де також розпочала публічні читання своїх творів. Інформація про талановиту молоду поетесу швидко поширилася, її творчість здобула не лише зацікавлення серед визнаних авторів того часу, але й загальне визнання. Зокрема творчістю Касанової зацікавився Рамон де Кампоамор (1817–1901) – провідний іспанський поет і мислитель, відомий також своєю активною політичною діяльністю. Це знайомство було вирішальним для юної поетеси. У 1880-х роках Р. де Кампоамор особисто познайомився з С. Касановою і надалі сприяв розвитку її кар'єри.

У 1874 р. іспанським королем проголошено Альфонсо XII Бурбона (1874–1885). Як зазначає авторка біографічної книги про С. Касанову Офелія Алаєто: «Іронічно, що реставрація Бурбонів матиме потужний вплив на ліберальне майбутнє Касанової»¹⁸. При королівському дворі влаштовували різноманітні розваги, зокрема молодому монарху подобалися поетичні читання. У цей час наставник С. Касанової – Р. де Кампоамор – був на піку своєї популярності в літературних колах і мав знайомих в оточенні короля, тож йому вдалося домовитись, аби Софія потрапила на літературні читання, де її представили королівській сім'ї¹⁹. Тут їй випала нагода продекламувати власні вірші, що викликали захоплення. Таким чином вона заручилася підтримкою монарха, увійшла до кола його улюблених авторів, а сам Альфонсо став її покровителем. У 1885 р. король профінансував видавництво її книги «Поезії».

Р. де Кампоамор посприяв ще одному вирішальному знайомству С. Касанової, а саме з її майбутнім чоловіком – молодим польським

¹⁸ Там само.

¹⁹ Alayeto O. Sofia Casanova (1861-1958): Spanish Poet, Journalist, and Author. Potomac: Scripta Humanistica, 1992. p. 16.

філософом і літератором Вінцентом Лютославським (1863–1954). Відносини між молодими людьми розвивалися досить швидко і 1887 р. вони одружилися. Цей шлюб можна назвати союзом двох титанів: вона – уже відома поетеса, він – амбіційний філософ. Це були люди з різних культур, із різними цінностями та вихованням. Як реферує дослідник спогадів В. Лютославського Томаш Мруз, «Молода Софія постає у текстах Вінцента як квітка, що виростає з родючого іспанського ґрунту і, загалом, південного літературного темпераменту, традиції песимізму, розчарування світом. Її літературна пристрасть, пов'язана з її початковими успіхами, безсумнівно, була магнітом, який привертав до неї трохи молодшого філософа. У її віршах він знайшов не стільки узагальнену картину розчарування світом, скільки «дуже конкретний і суб'єктивний вираз, часто з посмішкою надії крізь сльози»²⁰.

Після одруження пара подорожувала Європою, щоб згодом оселитися в сімейному маєтку Лютославських у селі Дроздово, розташованому сьогодні в Підляському воєводстві у Польщі. Проте подружжя надовго там не затрималося; вони часто переїжджали, нетривалий час жили в різних містах Царства польського та Російської імперії, загалом. Ці переїзди обумовлювалися науково-філософською діяльністю Вінцента. Упродовж 1887–1891 рр. у пари народилося три доньки: Марія, Ізабелла та Ядвіга. Літературна творчість для С. Касанової відійшла на другий план; вона майже нічого не писала, присвятивши себе материнству. Натомість В. Лютославський далі зосереджувався на власній кар'єрі. На початку 1892 р. його запросили до Санкт-Петербурга, куди він перебрався з дружиною, залишивши дітей у Дроздово. Цю мандрівку поетеса описала у виданому згодом тревелозі «На замерзлій Волзі» (1902).

²⁰Mróz T. Sofia Casanova Lutosławska oczyma męża. Fascynacja – rozczarowanie – pogodzenie... s.106.

У 1895 р. від дизентерії померла їхня наймолодша донька Ядвіґа, що спровокувало затяжну депресію С. Касанової. Втрата доньки негативно вплинула на стосунки подружжя, що погіршувалися також через часті відрядження чоловіка. Сім'я Лютославських відправилася в рідну для Касанової Галісію, де гостювала кілька місяців, винаймаючи будинок у прибережному поселенні Плая-де-Мера²¹. Ця подорож мала допомогти подружжю, але Вінцент не поділяв захоплень Касанової тривалим перебуванням на Батьківщині. Т. Мруз описав його поведінку так: «Вінцент рахував проведені в Іспанії дні, йому набридло витрачати час, він був вимучений соціальними обов'язками дружини, яка вперше за два роки відвідала рідну країну»²². Через два роки у подружжя народилася донька Ізабелла.

Відсутність нащадка-хлопчика в сім'ї дещо непокоїла Вінцента, проте він саме завершував дослідження філософії Платона, тож сімейні обов'язки відійшла на другий план. «1903 рік – це, мабуть, останній рік, коли до Лютославських ще можна ставитися як до шлюбу. Причиною розлуки, окрім втрати дитини, було, мабуть, поглиблення нерозуміння між подружжям. Софія воліла присвятити себе літературній творчості та вихованню дітей, тоді як Вінцент хотів змінити реальність, очолити організацію, яку сам заснував, пропагувати та впроваджувати месіанізм, що не залишало багато часу для піклування про сім'ю та вимагало від дружини повністю підкоритися його намірам»²³.

Кілька років по тому Софія Касанова залишила доньок у Польщі та наодинці вирушила до Іспанії. У цей час вона активно співпрацювала з різними періодичними виданнями, в яких активно публікувала свої твори.

²¹Palenque M. Sofia Casanova: Jadwiga... p.290.

²²Mróz T. Sofia Casanova Lutosławska oczyma męża. Fascynacja – rozczarowanie – pogodzenie... s.112.

²³Mróz T. Sofia Casanova Lutosławska oczyma męża. Fascynacja – rozczarowanie – pogodzenie... s.113.

1911 р. стала членом Академії іспанської поезії й заявила про себе як про драматургиню. Це було грандіозне повернення після періоду затишшя. Її п'єса була першим жіночим твором, який поставили у відомому «Іспанському театрі» Мадрида²⁴.

Попри переїзд до Іспанії, С. Касанова підтримувала теплі стосунки не лише з доньками, але й з родичами Вінцента. Вона часто навідувалася в гості до своїх доньок, як правило проводячи з ними літо в сімейному маєтку Лютославських на березі річки Нарев. Зокрема в 1914 р. саме в маєтку в Дроздово її застав початок Першої Світової війни, затримавши С. Касанову на сході Європи. Просування російських військ змусило її разом із донькою, внуками та іспанською служницею Хозефою Лопес (її в сім'ї всі кликали Пепою) втекти спершу до Ломжі, а згодом – до Варшави²⁵. Пепа – сільська дівчина з Галісії часто з'являтиметься в статтях Касанової та спогадах її нащадків.

Перипетії війни вразили Касанову, що працювала сестрою милосердя в Червоному Хресті. У доволі зрілому віці вона стала медсестрою однієї з Варшавських лікарень, де занотовувала все, що траплялося довкола неї як на локальному, так і на глобальному рівнях, страхи людей та їх надії. З осені 1914 р. свої дописи вона надсилала в газету «El Liberal», що вже наприкінці цього ж року передруковувалися в «ABC», яка й переманила її для дальшої співпраці, що триватиме десятиліттями. Її перший текст, написаний спеціально для «ABC» у ролі воєнної кореспондентки, з'явилася в грудні 1914 р., де вона сама назвала себе «хроністом-репортером»²⁶. У цих репортажах С. Касанова описала все, з чим зіштовхувалася в повсякденному

²⁴Simon Palmer M. Sofia Casanova, autora de la Madeja. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1989. p. 531-536.

²⁵Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC»... s. 60.

²⁶Casanova S. ABC en Varsovia II // ABC. Madrid, 1915. 8 de abril.

житті: від історій людей, з якими випадково зустрічалася, до власних припущень щодо ходу війни. Зокрема зі статей можна дізнатися про перебіг її життя у Варшаві під час війни. Але вже в серпні 1915 р. вона описала свою евакуацію до Мінська²⁷, звідки разом із сім'єю та служницею перебралася до Москви, а звідти – взимку 1916 р. – до Петрограда, де в 1917 р. опинилася в епіцентрі революційного перевороту в Російській імперії. «Спонтанні протести солдатів та робітників спалахнули на вулицях Петрограда. Касанова потрапила в одне вуличне заворушення», – власне з його наслідками вона жила до кінця своїх днів, тому що отримала травму, яка погіршила її зір. Разом із сім'єю вона планували повернутися до Варшави, але зробити це було доволі складно. Так Станіслава Хіль, польська дослідниця спогадів жителів Дроздово, наводить цікавий факт: у січні 1918 р. братів В. Лютославського було заарештовано в Москві за діяльність в організаціях, які допомагали польським біженцям²⁸. Проте, попри всі труднощі, Софії з сім'єю таки вдалося перебратися до Варшави.

Тим часом в Іспанії король Альфонсо XIII (1902–1931) 14 серпня 1918 р. нагородив С. Касанову Великим Хрестом Ордена Милосердя за її особисті заслуги й турботу під час роботи в Червоному Хресті у російських лікарнях, а її хроніки, опубліковані у вигляді книги, здобули чималу популярність. Пригнічена і майже без засобів для існування, вона настільки прагнула повернутися на Батьківщину, що іспанський консул у Варшаві отримав дозвіл для неї та Пепи поїхати військовим поїздом союзників –

²⁷ Casanova S. ABC en Varsovia IX...

²⁸ Szostak V. Przypadki Sofii Casanovy // Sofia Casanova Lutoslawska – hiszpanka pisarka, polka z wyboru / pod redakcją naukowa M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 146.

«єдиним, який подорожував розгромленою Європою, що допоміг дістатися Батьківщини на початку квітня 1919 року»²⁹.

Повернувшись до Іспанії, С. Касанова багато працює, продовжує журналістську діяльність у співпраці з «АВС», час від часу повертаючись до Польщі. У тому ж 1919 р. король Альфонсо XIII нагородив її Великим Хрестом Ордена Доброчинності. С. Хіль описав спогади родини Лютославських: «Цю нагороду прикрашало 16 діамантів. Після війни, коли сім'я збідніла, бабуся Софія діставала ще один діамант, продавала його і за це можна було існувати деякий час»³⁰. Незважаючи на визнання її діяльності, С. Касанова у міжвоєнний період переживає скрутні часи: «Одного разу вона отримує посилку, відправник – Галісійський Червоний Хрест, вони відправили зібрані гроші на її пам'ятник. Вони хотіли встановити його в Лакорунї, але дізналися, що Касанова у післявоєнній Варшаві страждає в бідності. Тоді вона мала сказати: Я перша людина в історії, яка їла свій пам'ятник»³¹.

У 1923 р. С. Касанову нагородили Великим Хрестом ордена Альфонсо XII за заслуги в літературі. У 1925 р. Іспанська Академія Літератури висунула її на Нобелівську премію з літератури. Поступово С. Касанова втрачала зір, проте продовжувала писати. Перебуваючи в Мадриді, вона застала зречення короля Альфонсо XIII з престолу (1931); політична ситуація в Іспанії була нестабільною і це мало свій вплив на політичні погляди С. Касанової. Офелія Алаєто описала ці зміни таким чином: «Вона втрачає свою об'єктивність, стає фанатичною... Страх перед комунізмом змусить її в 1933 році написати, що Іспанії потрібен «сильний

²⁹ Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC»... s. 84.

³⁰ Chyl S. Sofia Casanova Lutosławska we wspomnieniach mieszkańców Drozdowa... s. 156.

³¹ Szostak V. Przypadki Sofii Casanovy... s. 147.

чоловік», такий як Гітлер. Її було загіпнотизовано, як і багатьох європейців...»³².

У 1936 р. розпочалася Громадянська війна в Іспанії. У цей час С. Касанова перебувала в Польщі й дізнавалася про перебіг війни з преси. Її глибоко непокоїло можливе захоплення влади комуністами. У своїх статтях вона писала, що війна – це зло, її погляди були ліберальними, а сама вона залишалася політично незаангажованою кореспонденткою, тому така її прихильність до певного політичного діяча і, тим більше, до політичного режиму видається дивною. Можемо припустити, що її захоплення авторитарними лідерами було зумовлене відразу, що переслідувала її ще з часів Революції 1917 р. в Петрограді. Тут варто згадати її інтерв'ю з Левом Троцьким (1879–1940), на той час народним комісаром закордонних справ в уряді Леніна, який, як здавалося С. Касановій, був тим політичним діячем, що також прагнув завершення війни. Проте саме інтерв'ю розчарувало Касанову, а Троцький видався їй пропагандистом комунізму³³. Терор та репресії, що охопили Росію не віщували нічого доброго. «Рішення Установчих зборів дуже обурило її, а аргументи Троцького в цьому контексті, що намагався виправдати ці заходи заради спасіння світу комуністами – здалися їй месіанським резонансом іншого слов'янського просвітника і багато-хто вже мав можливість їх пізнати»³⁴.

Страх перед можливим розвитком подій, перед повторенням усього баченого раніше під час Першої світової війни і революції 1917 р., що може повторитися на її Батьківщині, обумовив підтримку С. Касановою Франсіско Франко (1892–1975) і його режиму. «Генерал Франко став її героєм, а Хрестовий похід, що мав урятувати країну від республіканців, – її особистим

³² Alayeto O. Sofia Casanova (1861-1958): Spanish Poet, Journalist, and Author... p. 138.

³³ Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC»... s. 82.

³⁴ Там само.

хрестовим походом»³⁵. Зважаючи на свій літній вік, Касанова під час Громадянської війни навідується в Іспанію лише одного разу.

Напередодні Другої світової війни С. Касанова жила в Польщі. «До війни вона висловлювала симпатію і до німецького націонал-соціалізму, і до євреїв, але не змогла зберегти такого ставлення після того, як гітлерівці захопили Варшаву. Незважаючи на це, майже 90-річна письменниця робила так, як звикла: надсилала хроніки цієї драми до своєї газети. Тільки часи були іншими і цензура казала не критикувати німців. Письменниця не погодилася з цим злочинним мовчанням і її вперше в житті позбавили голосу»³⁶. Під час Першої світової війни статті Касанової не зазнавали строгого цензурування, вона писала про все, що її хвилювала, свої думки з приводу тих чи інших військових дій, висвітлювала все так, як бачила і сміливо давала оціночні судження. Проте друга війна не лише вплинула на її журналістську кар'єру, але й була особистим викликом: «Мабуть, після початку війни Франко особисто зацікавився її долею і запропонував допомогти повернутися до Іспанії. Вона відмовилася. Вона отримала документи від іспанського посольства, що забезпечували дипломатичний захист її сім'ї. Близькі, що діяли в Армії Крайовій, організовували підпільні збори на її квартирі. Один з онуків загине в перші дні Варшавського повстання. Квартира у Варшаві згоріла, зелена валіза “бабуніти” зникла, а в ній – рукопис роману про громадянську війну в Іспанії, найдорожчі сувеніри, фотографії...»³⁷.

Під час війни вона проживала з донькою Марією та її сім'єю у Варшаві. У червні 1944 р. «АВС» опублікувала останню статтю С. Касанової, завершивши таким чином тривалу співпрацю, що розпочалася в 1915 р. У

³⁵ Szostak V. Przypadki Sofii Casanovy... s. 148.

³⁶ Serraller Calvo A. Strony historii współczesnej. Życie i twórczość reporterska Sofii Casanovy Lutosławskiej... s. 92.

³⁷ Szostak V. Przypadki Sofii Casanovy... s. 149.

1945 р. в Мадриді вийшла друком її книга «Мучеництво Польщі». Її першу частину, під назвою назву «Пилюка руїн», склали листи, надіслані родичам в Іспанії. Цікавим фактом є співавторство цієї книги, яке належить досі не відомому «Мігелю Браніцкі». Біографка Касанової О. Алаєто припускає, що ним міг бути хтось із членів сім'ї Касанової в Польщі³⁸. Це припущення можна вважати вірогідним, враховуючи, що у неї були проблеми з зором і згадка про співавторство могла бути приємною відзнакою для людини чи кількох людей, які їй допомагали. Книга виявилася популярною, тож за рік її перевидали.

У 1950 р. С. Касанова написала: «Мене поховано, не можу писати чи говорити... Моя робота? Неповна, розірвана – як моє життя – особистими трагедіями та війнами. Мої поезії? Розгублені, загублені...»³⁹. Цього ж року померла вірна соратниця авторки – її служниця Пепа, що стала справжнім членом її сім'ї. Онуки Касанової згодом так згадуватимуть про неї: «Нас також доглядала Пепця. Пепа поїде з Софією до Польщі та прослужить їй до кінця життя»⁴⁰.

С. Касанова сумувала за Батьківщиною, проте погіршення зору і дальший розвиток подій розбив усі її надії: «Годі було видано наказ про те, що іноземцям дозволяють залишитися в Польщі за умови, що вони відмовляються від іншого громадянства. Бабусі довелося відмовитись від іспанського. Це був смертельний удар»⁴¹. Останні роки Софія Касанова провела в Познані, в оточені сім'ї. Вона померла 16 січня 1958 р. Цю звістку за декілька днів опублікували в «АВС»: «У Познані (Польща) померла одна з

³⁸ Alayeto O. Sofia Casanova (1861-1958): Spanish Poet, Journalist, and Author...

³⁹ Szostak V. Przypadki Sofii Casanovy...s. 150.

⁴⁰ Там само ст. 139.

⁴¹ Там само ст. 149.

найбільш екстраординарних іспанських жінок останніх трьох чвертей століття – Софія Касанова»⁴².

1.3. Стилiстики репортажiв С. Касанової

8 квітня 1915 р. в газеті «АВС» опубліковано перший із низки репортажів Софії Касанової. Він кардинально відрізнявся від усіх попередніх згадок її авторства у цьому виданні, адже тепер це був художній репортаж, а не твір чи критика на них. Початок війни заскочив С. Касанову в Польщі, поблизу Східного фронту, тож вона взялася записувати все те, що її вражало і чим хотіла поділитися зі своїми іспанськими читачами. «На цих сторінках я буду нейтральною, щирою, так, що ні моє серце, ні мій розум не схиляться перед жодним із фальшивих богів руйнування»⁴³, – запевнила авторка вже в першому репортажі.

Вправна літераторка, що, здається, втратила інтерес до писання через сімейні клопоти, відкрила у собі нове дихання й у віці 52 років записалася медсестрою в Червоний Хрест. «...Касанову було швидко прийнято на медсестринську підготовку і за кілька тижнів сертифіковано. Як сестра милосердя, вона, разом з іншим медичним персоналом, очікувала кожного потягу, що привозив сотні поранених росіян...»⁴⁴. Таким чином письменниця не лише локально перебувала в епіцентрі подій, а й свідомо поринула у вирій людського горя. Вона коментувала події, перебіг справ та їх трагічні наслідки, описувала принесені війною спустошення і завжди засуджувала жорстокість, наслідки якої бачила на власні очі. С. Касанова відкрито

⁴² Sofia Casanova ha muerto en Poznan(Polonia) // ABC. Madrid, 1958. 25 de enero.

⁴³ Casanova S. ABC en Varsovia II...

⁴⁴ Alayeto O. Sofia Casanova (1861-1958): Spanish Poet, Journalist, and Author... p. 68.

висловилася проти війни, вважаючи її плодом егоїстичних інтересів великих держав, що відмовилися від будь-яких етичних принципів⁴⁵.

Від її колег, військових кореспондентів, Софію Касанову відрізняє не лише стаття, а й манера письма та деталі, на які вона звертала увагу своїх читачів. У той час як більшість репортерів подавали аналітичну інформацію, описують перебіг війни в цифрах, географічних локаціях, і пророкували наступні кроки воюючих сторін, С. Касанова зосереджувалася на конкретних особах, на їх досвіді війни, що дозволяло читачам перейнятися війною, як такою, усіма її «тонкощами».

Свої воєнні репортажі С. Касанова писала так, ніби присвячувала їх не для широкого загалу, а власній сім'ї. У цих текстах не так багато фактажу, якого, зрештою вистачало в багатьох інших публікаціях «АВС». У репортажах Касанової переважають розмірковування авторки, що брала за відправний пункт якусь подію, відштовхувалася від неї й описувала її винятково з власної точки зору, переплітаючи діалогами з очевидцями подій. Для неї не важили стаття, громадянство, політичні погляди... Її репортажі – це позиція Софії Касанової, обумовлена, мабуть, її літературним минулим; вона вирішила писати не про події, не про перебіг війни, не про здогадки щодо розвитку подій, а про людські долі, загублені серед війни, про їхні вражаючі та, частіше, жахаючі історії.

Таким чином ми отримали особисті переживання С. Касанової, можемо відчитати її емоції – гнів і страх, істинне «я». Її описи природи, місцевостей і людей – надзвичайно яскраві, словесно наповнені, інформативні, добре розкривають задуманий авторкою образ. А на другому плані цих описів і діалогів знаходимо особисті міркувань щодо війни та її наслідків, виявляємо прояви приватного життя авторки: зміна місця проживання та втеча від

⁴⁵ Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC»... s. 68.

війни. Спершу вона жила і працювала у Варшаві, згодом, через загрозу бомбардування міста, перебралася до Ломжі, розташованої неподалік Дроздово, де власне знаходився сімейний маєток Лютославських, а вже звідти, після відвоювання австрійцями Львова, С. Касанова з сім'єю евакуювалася до Петрограда, обравши єдиний безпечний шлях через Мінськ. Важко сказати однозначно, що для авторки було важливішим: повідомити читачів про реалії війни, чи виплеснути свої враження на папір? Не має сумніву, що вона дуже добре розуміла, які страхи та переживання приховують люди, наскільки вони обділені звичайним людським спілкуванням, турботою та допомогою, взаємною підтримкою.

Зміст її статей – це не погляд збоку, а опис зсередини. Робота медсестри давала С. Касановій можливість спілкуватися з пораненими та полоненими, яких привозили в госпіталь на лікування. Вони, своєю чергою, часто ділилися з нею дуже різноманітною інформацією: від власних переживань і страхів до можливих військових тактик. Проте цінність цієї інформації полягала в тому, що С. Касанова максимально емпатично описувала розказані їй історії. У цьому, мабуть, криється її ключова відмінність від інших кореспондентів. Адже свої емпатичні переживання вона часто підкріплювала різноманітними літературними прийомами й етичними порівняннями, залучаючи читача до емоційного співпережиття жахів війни. Цей факт особливо важливий з огляду на те, що для іспанських читачів та війна була чимось далеким і завдяки літературному таланту С. Касанової вона подавалася з неочікуваної, але водночас цікавої, точки зору; вона вміло використовувала історії з реального життя, поєднуючи їх із власними міркуваннями про війну, солдатів і мирне населення, про нації та держави, менталітет і релігію.

Маючи змогу моніторити зміни на фронті як кореспондентка іспанської газети, С. Касанова відкинула цю можливість. Вона вирішила не звертати увагу на «сьогодні», оскільки війна може закінчитися, а трагедія війни так просто не зникне. У кожній статті авторка наводить діалоги, переважно з військовими, якими вона опікується в госпіталі. Вона передає своїм читачам власні уявлення не лише про окремих осіб, а й про ментальність народу. Ці уявлення змінюються з кожним наступним репортажем, вони не перетворюються на кліше, а намагаються донести до читача, що у війні негуманно і несправедливо приймати одну сторону. На прикладі окремих індивідів вона доводить, на скільки різними є люди, які вбивають один одного, які воюють за інтереси своєї держави.

Розуміючи, що Іспанія залишилася нейтральною країною, а в її газеті переважали германофільські настрої, С. Касанова бере на себе відповідальність писати свою правду, віднайти її «...серед повторювання фактів, припущень, свідомих і несвідомих помилок...»⁴⁶. Попри це, її об'єктивізм часто межує з проантантівською позицією, про що свідчить впевненість у перемозі росіян⁴⁷. Тим не менше своїм читачам Касанова намагається донести, що війна – це не про благородство, що люди ненавидять один одного, і що колективна ненависть – значно гірше, ніж індивідуальна. Вона роздумує над тим, наскільки антихристиянською є ця ненависть, не згадуючи про інші жорстокості війни. Своє ставлення до всього, що відбувається, авторка прокоментувала так: «...не чекайте від мого бідного пера захвату переможцями...»⁴⁸. І справді С. Касанова хоч і транслювала суб'єктивно обрані історії, але жодним чином не ангажувала читачів уболівати за одну з воюючих сторін. Війну вона транслювала не як опис

⁴⁶ Casanova S. ABC en la Guerra VI...

⁴⁷ Casanova S. ABC en Varsovia V // ABC. Madrid, 1915. 29 de mayo.

⁴⁸ Casanova S. ABC en Varsovia II...

невдач чи успіхів на фронті, не старалася розповісти її історію з точки зору одного воюючого табору, а писала свої репортажі з точки зору звичайних людей, що опинилися посеред воєнного лихоліття.

Окрім емоційної й інформаційної наповненості репортажів С. Касанової, вони також є частиною її творчості. Складність тексту напряму пов'язана з її літературною діяльністю. Репортерка вдається до всіх можливих літературних прийомів, зокрема використовує яскраві синонімічні ряди, метафори, гіперболи, порівняння. Така стилістична складність сміло ставить їх на один щабель із прозовими творами авторки. Та й, врешті-решт, сама авторка свідомо пише репортаж, який перетворює на хроніку.

Таким чином твориться тяглість її репортажів, взаємопов'язаних один з одним, що дозволяє С. Касановій створювати власних персонажів і формувати у читачів певні уявлення. Вона звертається до вже опублікованих репортажів, розраховуючи на те, що читачі знають, про що йде мова, можуть пригадати інформацію з попереднього тексту та провести паралелі з тим, про що вона пише на тепер.

Хоча С. Касанова часто наголошує на тому, що жодним чином не хоче ангажувати читачів, що основним її завданням є об'єктивний виклад побаченого нею, вона все ж не цуралася часто радикальним чином висловлювати власне суб'єктивне ставлення щодо представників різних народів, зокрема німців, росіян, поляків.

Аналізуючи публікації С. Касанової крізь призму сучасної літературної критики, можна відзначити, що її праці – це шаблонний приклад фемінної сторони «гендерного дискурсу» війни. Американська філософка Сара Радик виділяє такі питомо «фемінні» аспекти: співчуття, прагнення пристосуватися,

жах конкретного страждання та інтерес до ворога⁴⁹. Єдине з цього переліку, що дуже опосередковано стосується текстів С. Касанової – бажання пристосуватися. Однак усі інші аспекти є чи не ключовими темами її статей. Не можна стверджувати, що всі інші репортери писали свої статті абсолютно не звертаючись до почуттів людей, проте фактом залишається те, що «війна» і «чоловік» – це усталені історично слова-синоніми. Трансляція інформації про війну здебільшого відбувалася через чоловіків і про чоловіків. Маскулінна трансляція зосереджена на бойових діях, військових тактиках, можливому розвитку війни. У той час як С. Касанова була єдиною жінкою, що могла запропонувати читачам «АВС» інший погляд на війну. Як видається, саме цьому С. Касанова завдячує свій успіх як військової кореспондентки. Адже, проаналізувавши частоту публікацій її репортажів та їхнє розміщення в газеті, приходимо до висновку, що вона помітно набувала популярності.

Статті Софії Касанової в газеті «АВС» протягом 1914–1916 рр. варто розділити на два етапи: «польський» та «російський». Цей поділ обумовлений передусім місцем перебування самої авторки, а екватором між ними була її евакуація з Варшави до Мінська. Так, перебуваючи у Варшаві, С. Касанова часто описувала напругу та занепокоєння місцевих жителів, наводила діалоги з представниками різних сфер (досить часто це були військові), зосереджувалася на військових діях, які відбувалися поблизу. Перебравшись до столиці Російської імперії, вона дуже швидко досягнула політичний дискурс усередині держави та зверталася до становища місцевого населення. На другому етапі вона також усе частіше аналізувала ставлення один до одного різних народів, залучених у війну.

⁴⁹ Радик С. Війна й мир // Антологія феміністичної філософії / за редакцією Е. М. Джагер, А. М. Янг. Київ : Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2006 . ст. 693.

Упродовж 1915 р. в «АВС» було опубліковано дванадцять репортажів С. Касанової, в той час як у 1916 р. цю кількість публікацій авторка виконала вже в січні-березні. Переломним моментом у зміні кількості її дописів була поява останнього допису під заголовком «АВС en Varsovia»⁵⁰, в якому С. Касанова розповіла про евакуацію до запілля Росії. Цей факт наводить на декілька думок: по-перше, за рік співпраці з мадридським виданням авторка вже знайшла свого читача; по-друге, саме її переїзд до столиці Росії, що залишалася для багатьох іспанців чимось екзотичним, привернув увагу до неї ще більшої кількості читачів. Тим не менше, це – лише моє припущення, адже сама авторка не коментувала факту збільшення статей. Її наступні репортажі публікувалися під заголовком «АВС en Rusia», і більшість із них у 1916 р. розміщувалися на перших шпальтах.

Зазвичай класичний номер газети «АВС» складався з головної шпальти – передовиці, далі йшла сторінка з рекламою та основний репортаж номеру, який за обсягом не перевищував 5 сторінок. Новини з фронту, як правило, подавалися у вигляді заміток і могли включати від одного до кількох абзаців, зрештою не всі вони містили підпис автора. Проте специфіка репортажів С. Касанової полягала в тому, що їх інформаційне наповнення не потребувало точного визначення часу, адже основним у її статтях були не події на фронті, а їхній вплив на життя людей. Тому часто дата виходу відповідного числа газети й датування подій, згаданих у тексті С. Касанової, різнилися. Так, наприклад, надруковану на початку грудня 1915 р. статтю було написано в жовтні; і такі випадки траплялися часто⁵¹.

Як я вже вказала, затримка в часі не була проблемою, адже статті С. Касанової нагадували радше низку оповідей, аніж класичний

⁵⁰ Casanova S. ABC en Varsovia IX // ABC. Madrid, 1915. 2 de agosto.

⁵¹ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 2 de diciembre.

журналістський репортаж. Окрім цього, повертаючись до аналізу датування статей, варто зазначити, що під рубрикою «ABC en Rusia» публікувалася лише С. Касанова. Це наводить на думку, що вона була єдиним журналістом, що перебував у Російській імперії під час Першої світової війни та, відповідно, єдиним очевидцем подій усередині імперії. Це, звичайно ж, додавало її текстам ще більшої унікальності.

Щодо політичної заангажованості, то хоч під час війни більшість кореспондентів «ABC» мали германофільську позицію, Софія Касанова трансливала проантантівські погляди. У своїх статтях вона неодноразово не так висловлювала свою підтримку союзникам по Антанті, як відштовхувалася від супротивного, обурюючись поведінкою Німеччини⁵², нагадуючи при цьому, що це виключно її думки і вона не намагається нікому нічого нав'язати. Звичайно, такі висловлювання мали свій вплив на читача, особливо якщо відчитувати їх крізь призму особистого життєвого досвіду авторки, тому її твердження про об'єктивність іноді нівелювалися.

Аналізуючи тематичне наповнення, доволі складно класифікувати наповнення статей. Тим не менше варто звернути увагу на те як у своєму «російському періоді» С. Касанова вправно інтегрує читача в російське суспільство. Потрібно розуміти, що Російська імперія для більшості іспанців залишалася країною екзотичною. Ознайомити читачів із державним устроєм, культурними особливостями і традиціями цієї держави – це, без перебільшень, «скринька Пандори» з величезною кількістю тем, які можна розвивати, про які можна дискутувати та навіть шукати аналогії з іспанським менталітетом.

Таким чином Касановій вдається писати про Польщу, яку вона щойно покинула, паралельно знайомлячи своїх читачів із Росією, і до того ж

⁵² Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 5 de diciembre.

реферувати до свого іспанського досвіду. Важливо пам'ятати, що все описуване нею часто було абсолютно новим для авторки – іноземки, що сприймала події крізь призму свого виховання та менталітету, тому особливо цікаво читати про те, як її дивують певні культурні відмінності. Однак основною її темою є все ж війна та її вплив на людей; фактично, вона пише про війну за допомогою діалогів. У них їй вдається передати не лише жахіття війни та переживання людей, а й їхнє ставлення до батьківщини, до ворогів. На цих висловлюваннях С. Касанова робить свій аналіз не лише особистостей, а й націй, загалом, звичайно ж пов'язуючи їх із такими глобальними явищами, як релігія та виховання.

Тексти Софії Касанової унікальні не лише завдяки літературному таланту авторки, а й через те, що часом їй вдається поєднати непоєднуване. Вона мислить дуже глобально, часом дуже складно зрозуміти, що С. Касанова намагається донести до читача, адже вона звертається до «маркерів», абсолютно зрозумілих іспанцям, але цілком далеких українцям, полякам чи росіянам. Тому ці статті потребують глибшої інтеграції не лише в період Першої світової війни та місця перебування авторки, важливо ознайомитися з її життєвим шляхом і спробувати хоча б опосередковано перейняти її світогляд. Лише після детальнішого аналізу й ознайомлення з персонажами та подіями, до яких реферує С. Касанова, стає зрозумілим її задум.

РОЗДІЛ II.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР У РЕПОРТАЖАХ С. КАСАНОВОЇ

2.1. Царство Польське

Початок Першої світової війни не віщував нічого доброго для поляків, адже польські території були розділені між Російською, Німецькою та Австро-Угорською імперіями. Враховуючи те, що Російська імперія входила до складу Антанти, а Німецька та Австро-Угорська імперії tworили союз Центральних держав, це означало, що саме польські землі можуть стати приводом для військового конфлікту та ареною для бойових дій. Зрештою так і сталося. «Польща та її доля не була в центрі уваги обох блоків, але війна точилася на землях, населених поляками, і воюючі сторони були змушені визначитися зі своїм ставленням до них.»⁵³.

Софія Касанова, хоча і була іспанкою, проте з Польщею її пов'язувало дуже багато інтимних моментів: тут проживала її донька та був розташований сімейний маєток її колишнього чоловіка В. Лютославського, з родичами якого вона зберігала доволі теплі стосунки. Важко сказати, яким було ставлення С. Касанової до поляків та їхнього прагнення відновити власну державність до початку війни, проте маємо можливість проаналізувати метаморфозу її бачення польського соціокультурного простору. В цьому випадку звертаємо увагу на те, що для самої С. Касанової означали «Польща» чи «Царство Польське». Авторка не докладає багато зусиль, аби пояснити своєму читачеві політичну сутність і географічні межі Польського королівства. Це можна пояснити небажанням дезінформувати

⁵³ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 432 с.

читача, адже в ході війни польські землі переходили під вплив від одного блоку до іншого. Так, до 1915 р. під Польським королівством чи Царством польським розумілися території, що були частиною Російської імперії. Проте протягом 1916–1918 рр. Польське королівство – це маріонеткова держава Центральних держав, утворена на територіях, які раніше належали Російській імперії. Не дивно, що Касанова не береться географічно розмежовувати їх, адже навіть сьогодні доволі складно провести чіткий поділ цих земель. Саме тому репортерка творить своє просторове бачення Польщі, що співпадає з містами в яких вона бувала особисто або ж ототожнювала їх із польськістю.

Якщо поглянути на георгафічне розташування місць, на території Польщі, про які згадує С. Касанова, то стає очевидним, що вона часто згадує про населенні пункти поруч із Дроздово: Остроленка, Білосток, Єдбавне, Ломжа... Таким чином інформація, яку вона транслює своїм іспанським читачам, без сумніву, проходить крізь призму особистих сентиментів до цих місць, адже зовсім поруч Дроздово, яке для неї є сімейним осередком, фактично ще одним домом.

Польське питання та його висвітлення в пресі, було болючим для С. Касанової в перший рік війни, проте вторгнення німців у Варшаву та вимушена евакуація самої авторки до Мінська посприяли тому, що вона ще активніше почала висвітлювати проблему відсутності єдиної польської держави та виклики війни, крізь які проходить польський народ у своїх статтях. Тому спершу С. Касанова творить соціокультурний простір Польщі за допомогою яскравих описів окремих осіб або груп населення, які там перебувають. Зокрема її описи розгортаються найчастіше навколо військових та медсестер. Це доволі зрозуміло, адже вона пише про тих, хто оточує її, про людей, які перебувають поруч і слугують своерідним натхненням для неї та джерелом інформації для її статей.

Аби якнайкраще та цікавіше передати соціокультурний простір Царства польського репортерка здебільшого вдається до порівнянь і завдяки контрастам персонажів досягає бажаного результату. Так, прочитавши її статті до евакуації, я не знайшла жодних негативних згадок про поляків. Не можу стверджувати, що С. Касанова ідеалізувала їх, проте, надаючи негативні конотації представникам інших держав чи народів, вона фактично вибілювала образ поляків. Важко сказати чи робилося це навмисно, а чи просто серед її історій не знайшлося тієї, яка б якимось чином показала негативну сторону особистого досвіду авторки. Однак навіть фрагменти, в яких, наприклад, згадується про те, що поляки ненавидять пруссаків і вбивають їх⁵⁴, виглядають, радше, як самозахист, є цілком виправданими та не творять негативного образу. Таке одностороннє висвітлення дещо ідеалізує польський народ, тим паче в часі війни, що можна вважати підставою не лише необ'єктивності, а й творення позитивного образу поляків серед іспанських читачів.

Пишучи про поляків, авторка надає перевагу декільком їх категоріям: поляки-патріоти, евакуйовані поляки, полячки медсестри. Насправді, читаючи статті С. Касанової, доволі легко прослідковується як вона визначає, що, на її думку, може зачепити читача, про що йому було б цікаво прочитати. Це проявляється в описах жінок, особливостей їхнього характеру, відповідно до національної приналежності, та життєвого, драматичного досвіду. Авторка, зрештою, неодноразово вказує, що їй відомо, що саме ці теми цікаві її поціновувачам. Зокрема в одній зі статей вона згадує про конфлікт між польськими медсестрами довкола ставлення до росіян, яких частина з них вважає ворогами, які, на переконання іншої частини, зневажають польок.

⁵⁴ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 5 de febrero.

Авторка згадує і про те, що польки більше зацікавлені в роботі, ніж росіянки, вони краще дбають про своїх співвітчизників⁵⁵. Це доволі цікаве спостереження, позаяк С. Касанова, як жінка і медсестра, не могла зарахувати себе ні до одних, ні до інших; вона була заручницею обставин, іноземкою.

Окрему увагу потрібному звернути на те як авторка описує євреїв та священнослужителів. Описи цих людей вона тісно переплітає з описами просторів – міст і сіл, переважно тих, що поруч із Дроздово. При описі євреїв С. Касанова далі використовує свої літературні здібності, що підводять читача до неоднозначного сприйняття. Так, через місяць після згадки про вандалізм німців на єврейському кладовищі, зокрема про те, як німецькі військові розкопували могили та на викопані тіла євреїв одягали каски, з метою дезорієнтації противника⁵⁶, опубліковано репортаж, в якому описано побут жителів Варшави: порожні вулиці, тривожна тиша і невидима небезпека контрастують із розп'яттями на балконах та вікнах перемишльських католиків. А серед них – водоноси – «корисливі євреї у чорних плащах», які, попри те, що вода у Віслі забруднена, тисячами трупів, продовжують постачати цю воду до домівок місцевих жителів і далі зароблятимуть на ній⁵⁷. Цікавим є той факт, що серед маси людей яких вона зустрічає, вона виокремлює саме євреїв. І описує їх здебільшого з негативної точки зору.

Окремо варто виділити звинувачення євреїв у шпіонажі. Вперше авторка згадує посилення антисемітських кампаній у липні 1915 р. Вона не вказує, де саме відбувалися ці кампанії, проте в наступній статті цього ж місяця констатує: «Не залишилося євреїв у Ломжі, з 20 000 жителів половина

⁵⁵ Casanova S. ABC en Varsovia II...

⁵⁶ Casanova S. ABC en Varsovia III // ABC. Madrid, 1915. 16 de abril.

⁵⁷ Casanova S. ABC en Varsovia V...

були ізраїльтянами. Де вони? Втекли, ув'язнені. Звинувачення в шпіонажі губить їх; але це звинувачення поширюється і на поляків, і на іноземців»⁵⁸. Амелія Серралер-Кальво, дослідниця життя і творчості С. Касанової в «ABC», виділяє зацікавлення авторки євреями та їх становищем, а також наголошує на тому, що і в міжвоєнний період у своїх публікаціях вона трансливала те, що відбувалося з євреями: «Поки, роблячи перші кроки у професії, репортерка блукала Європою... Це дозволяє їй зосередитися та заглибитися у польську реальність. Євреї все частіше фігурують у хроніках репортерки, що вважає антисемітські стереотипи, насильство і гетто дуже тривожними явищами, особливо у 1930-х рр.»⁵⁹. Насправді, дуже цікаво зрозуміти істинний мотив зацікавлення репортерки євреями, проте протягом 1915 р., в її репортажах він не прослідковується.

Окрім культурних і національних відмінностей, С. Касанова у своїх репортажах розкриває також окремі релігійні сюжети. Уже перебуваючи в Ломжі, вона разом із родичкою потрапляє до храму, що належав Ордену капучинів; усі монахи померли, а їхні могили вартує на самоті останній монах – отець Лукас: «...у своєму порожньому монастирі, жертва переслідувань, для мене він – символ релігійного смутку, дивовижнішого за тишу, молитва за переслідувачів, надія лише на Бога»⁶⁰. Цей сентиментально-тривожний опис усамітненого монаха у відокремленому від людей монастирі створює атмосферу спокою, так ніби війна десь далеко. Але, продовжуючи розповідь про цього отця, С. Касанова веде своїх читачів слідом за собою та потрапляє на горище, де бачить розташовані гармати. Вона повідомляє, що їх забрали в німців, на полях, що розташовані неподалік. На кожній із гармат

⁵⁸ Casanova S. ABC en Polonia VII...

⁵⁹ Serraller Calvo A. Strony historii współczesnej. Życie i twórczość reporterska Sofii Casanovy Lutosławskiej...s. 97.

⁶⁰ Casanova S. ABC en Polonia VII...

написано латиною «Ultima ratio regum» («Останній аргумент короля»), до якого авторка додає від себе: «Гармати – останнє слово королів! І плебеїв, і тиранів. Аргумент, який не має сенсу, який знищує світ»⁶¹.

Аргументи про «королів та плебеїв» С. Касанова ще не раз згадуватиме у своїх статтях, адже її дуже непокоїло, чому Польщі ніхто не прагне допомогти, чому є держави, які вважають, що вони вправі вершити долю польського народу. Ревне відчуття несправедливості та байдужості до поляків, «болить» Касанову, вона описує його при кожній нагоді. Тому ставить собі за мету донести до іспанського читача всю глибину безвиході, в якій опинилася Польща: «Я збираюся викрити цю ситуацію, складну, гостру проблему її майбутнього, думки її політиків, що опинилися на спустошених шляхах...»⁶².

Переїхавши до Москви та абстрагувавшись від польського повсякдення, Софія Касанова не забуває про свою місію і не лише активно продовжує її виконання, а наче по-іншому починає описувати Польщу та поляків. Вона більше уваги приділяє їхньому менталітету та культурі. Складається враження, що такий хід мислення з'явився на контрастному порівнянні поляків із росіянами. «Поляки відчують свою культуру досить динамічно і творчо, вони відчують, що є національною силою, а історія їхня показує їм, що вони кращі ніж росіяни, тому вони не бояться нічого»⁶³, – це доволі сміливе зауваження є лише одним із небагатьох; і чим довше вона перебуває в Москві, тим більше поваги та співчуття у неї викликають поляки.

Добре розуміючи хід воєнної кампанії, С. Касанова береться висловлювати власні припущення, щодо подальшої долі Польщі. Так наприкінці 1915 р. вона припускає, що Антанта програє цю війну, а Польщу

⁶¹ Там само.

⁶² Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 2 de diciembre.

⁶³ Casanova S. ABC en Rusia...05.02.16

між собою намагатимуться розділити австрійці та німці, в той час як Російська імперія робитиме вигляд, що прагне допомогти полякам звільнитися та здобути незалежність, але мова йтиме про автономію поляків у складі Росії. Однак це питання не буде остаточно вирішено, адже поляки «захочуть повернути свою конституцію» і, звичайно ж, прагнутимуть абсолютної незалежності⁶⁴.

Пригноблене становище поляків протягом 1915–1916 рр. тільки посилювалося, тож С. Касанова дуже влучно прокоментувала розділеність польських територій: «Ланцюги, якими Росія зв'язала поляків, старі, понищені, але не дозволяють в'язням рухатися, що обмежує їх свободу. Німецькі ланцюги блискучі та нові, їх неможливо знищити... Порівнюючи ці два види ланцюгів поляки більше ненавидять російські, але все одно борються з одними та іншими»⁶⁵. Власне репортерка повідомляє своїм читачам, що вона не розуміє, чому так мало говорять про Польщу в міжнародній пресі, чому не висвітлюють проблему германізації та русифікації польського населення. І, мабуть, тому так активно та красномовно вона згадує про статтю свого колеги Шнайдера, також кореспондента «АВС», і дякує йому за те, що він підіймає польське питання⁶⁶.

Мабуть одним із найцікавіших фрагментів «уболівання» С. Касанової за польський народ і його землі знаходимо у діалозі про російську окупацію Галичини з одним «серйозним політиком та соціологом», імені якого вона не називає. Власне її дуже обурило його заява, що Львів як був російським так і буде. Коментуючи це, репортерка пише, що Львів – це польська земля, а такі

⁶⁴ Там само

⁶⁵ Там само

⁶⁶ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 1 de abril.

гучні заяви зі сторони цього «русофіла» є некоректними⁶⁷. Окрім цього, про Львів та його польськість, авторка згадуватиме ще раз. Описуючи історію принцеси Урусової, вона напише, що та дуже вдячна полякам, бо коли її брат, російський генерал, помирав, то за ним доглядали польські жінки і католицький священник у Сокалі, а згодом транспортували до Львова й увесь цей час радо допомагали їй⁶⁸.

Враховуючи те, що С. Касанова неодноразово згадує про Львів, виникає запитання чи всі ці рази вона мала на увазі одне й те саме місце? Генеза цього запитання полягає в варіативності написання назви: «Lwov»⁶⁹, «Lwow»⁷⁰, «Lwow»⁷¹. Авторка часто відтворює власні назви, сприйнявши їх на слух, проте усі події та постаті, які так чи інакше пов'язує зі Львовом, не викликають сумнівів, в той час як виникає запитання, чи розуміла вона, що пише про одне й те саме місто? Це питання залишається відкритим. Принагідно, варто зазначити, що інші згадані нею міста не мають такої варіативності написання.

Знайомлячись із Польщею з допомогою статей Софії Касанової, її читач перш за все має нагоду перейнятися долею самих поляків. Репортерка творить образ патріотів, які опинилися в складних умовах війни, до яких, на жаль, нікому немає діла. Метою її описів і створених образів було переконати читача в тому, що поляки заслуговують на власну державу. На підтримку цих тез вона не лише згадує про згуртованість поляків, а також про історію польського народу, його культурні та наукові здобутки. Зокрема покликається на Краківський університет, в якому ще в XVI ст. іспанець

⁶⁷ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 4 de febrero.

⁶⁸ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 22 de diciembre.

⁶⁹ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 3 de febrero.

⁷⁰ Casanova S. ABC en Rusia...22.12.15

⁷¹ Casanova S. ABC en Rusia...04.02.16

Педро де Руїс де Морос вивчав юриспруденцію⁷². Реферуючи до відомих іспанцям історичних постатей, вона обґрунтовує авторитетність Польщі й у такий спосіб доводить, що в часі війни та попри всі труднощі поляки прагнуть повернути собі свою державу. На підтримку цього репортерка всіляко демонструє, що насправді поляки нічим не гірші за іспанців, що вони такі ж ревні католики, що якби у них була можливість спокійно проживати у своїй державі, вони б неодмінно доклали до цього зусиль, адже маючи таке потужне історичне минуле, їх однозначно чекає позитивне незалежне майбутнє⁷³.

Звичайно, що аргумент про історичну тяглість польської держави і згадки про визначні моменти з історії культури та науки, додають авторитету твердженням Касанової щодо того, що поляки варті незалежної держави. Іншим вагомим аргументом є віра. Позаяк поляки є католиками, а росіяни – православними, С. Касанова демонструє читачам відмінність цих двох християнських течій. Вона продовжує протиставляти поляків та росіян і таким чином наголошує на культурній та релігійній відмінностях, прямим текстом говорить про те, що поляки «інші», ближчі за духом до іспанців і, навіть, до ворогів-пруссаків, тому вони не можуть перебувати під владою абсолютно відмінних від них росіян.

Таким чином С. Касанова максимально яскраво описує поляків, їхню культуру, ментальність, релігію, частково історію. Все це слугує підґрунтям для її подальших тез про патріотичність поляків і потребу мати власну державу. Вона намагається пояснити своїм читачам, що, попри примус покинути свої домівки, попри сотні кілометрів, які після евакуації розділяють їх із домом, поляки все ж залишаються єдиним народом, вони гуртуються,

⁷² Casanova S. ABC en Rusia...02.12.15

⁷³ Casanova S. ABC en Rusia...05.02.16

допомагаючи один одному і, попри все, підтримують свої культурні традиції, стараючись відтворити їх на чужині. «Один із найважчих обов'язків життя – триматися разом, вірити у завтрашній день»⁷⁴.

2.2.«Російські землі»

«Росія – хаотична, диктаторська, архаїчна...»⁷⁵, – саме так лаконічно Софія Касанова описує Російську імперію. Однак це, звичайно ж, заслуга не самої країни, а її населення. Майже відразу після переїзду, С. Касанова береться розповідати іспанцям про політичні баталії в середині Думи, зміну військового керівництва російської армії та, найголовніше, що підмічає репортерка, – це проблема браку інформації. Депутати в Думі обурюються, що їх не ставлять до відома про військові плани царя, в той час як звичайні росіяни взагалі живуть у вакуумній бульбашці та не знають, які плани у їхньої держави на цю війну⁷⁶.

Відсутність налагодженої комунікації в суспільстві та об'єктивність російської преси насторожує репортерку. Вона пише про те, що в пресі часто пишуть про зміни в політичному житті країни, проте рідко пояснюють причини цих подій. Зокрема, згадуючи епізод зі звільненням з посади прем'єр-міністра Івана Горемікіна, С. Касанова описує, що в пресі вказано лише про плідну працю на користь російської держави, але не пояснено, чому його все ж звільнили⁷⁷. І ця ситуація не була унікальною. Такий спосіб інформування про важливі зміни в державному апараті – це, радше, норма, ніж виняток. Аналогічно Касанова описує відсторонення великого князя Миколи Миколайовича з посади Верховного Головнокомандувача російської

⁷⁴ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 20 de febrero.

⁷⁵ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 5 de diciembre.

⁷⁶ Casanova S. ABC en Rusia...04.02.16

⁷⁷ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 18 de marzo.

армії. Преса не пише про недоліки його рішень чи військової тактики, для росіян це висвітлюється як відмова Миколи Миколайовича від посади з надією, що російську армію «Бог приведе до перемоги»⁷⁸. Із цього приводу С. Касанова, звичайно, має власні думки. І вона ділиться ними: те, що Верховний Головнокомандувач не виправдав сподівань царя чи народу – це, насправді, не його проблема, а всієї системи державного апарату. Такі висновки є не лише доволі очевидними, вона підкріплює їх діалогами з солдатами російської армії, які розповідають їй про те, що в середині армії існує недовіра до військової верхівки, а також побутує бажання здатися⁷⁹.

Для репортерки така позиція солдат не була дивною, вона, радше навпаки, підтримує та розвиває цю тему недовіри росіян до влади, ба більше, недовіри самих представників влади до правлячої верхівки. Для детальнішого опису провалля між владою і народом вона пише про «політичні скандали», які мають відгомін у суспільстві. Зокрема С. Касанова згадує про заплутану історію із князівною Васільчіковою, чи як називала її сама авторка – «принцесою». Ця персона та її біографія виглядають доволі неоднозначно, як і існування її, загалом. Передусім варто проаналізувати інформацію наведену Софією Касановою щодо цієї особи. Отож, Васільчікова приїхала в Санкт-Петербург з метою «достукатися» до міністра закордонних справ Сергія Сазонова про необхідність завершити війну. Проте авторка одразу ж повідомляє, що її депортували, тому що «вона боролася за мир і їй закрили рота»⁸⁰. Чому ця ситуація набула такого резонансу в статтях Касанової, невідомо, проте вона присвятила цій історії три репортажі. Протягом трьох місяців Васільчікова не зникла з репортерських радарів С. Касанової, однак жодного разу вона не згадала її імені. І на фоні цього

⁷⁸ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 13 de noviembre.

⁷⁹ Там само

⁸⁰ Casanova S. ABC en Rusia...05.02.16

факту загадковість цієї князівни чи, краще сказати, «пацифістичного жіночого образу», лише набирала обертів. Оскільки, на думку Касанової, її історія в пресі замовчувалася, іспанська авторка сама взялася детальніше дослідити, хто ж вона така і які її справжні наміри. Однак, розповідаючи історію князівни своїм читачам, вона зверталася до двох видань «Московские ведомости» та «Русское слово». У першому виданні містилася згадка про зникнення князівни, а друге стверджувало, що вона не князівна взагалі, жила у Відні та натякало на тому, що під цим іменем ховалася шпигунка, яка намагалася посіяти сумніви серед російського населення⁸¹. Своєю чергою, С. Касанова вважала, що все не так просто та її наміри щодо завершення війни якщо й були сфабрикованими, але важливими для суспільства. На цій основі репортерка сформувала доволі романтизовану лаконічну біографію цієї князівни, наголосивши на її складних романтичних відносинах, які насправді не мали ніякого відношення щодо її намірів вплинути на ставлення до війни прем'єр-міністра Сазонова⁸².

С. Касанова розповіла й про іншу особу, що викликала ще більш неоднозначне ставлення серед росіян – Распутіна. «...Містичний, чорний ельф...; сугестивна сила чи великий диявол»⁸³, – саме так охарактеризувала Софія Касанова цього наближеного до царської сім'ї чоловіка. Такі різкі висловлювання пов'язані з тим, що вона чула від самих росіян. Їй вдалося дізнатися про те, що він – селянин, який дивним чином втерся в довіру царської сім'ї і зараз живе у Санкт-Петербурзі, де всі до нього ставляться з захватом та почесно. Проте С. Касановій така глорифікація Распутіна видалася абсолютно нерозсудливою: «Распутін існує, це – кремезний селянин, можливо містичний, можливо обманщик цих слабких слов'янських

⁸¹ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 28 de febrero.

⁸² Casanova S. ABC en Rusia...05.02.16

⁸³ Casanova S. ABC en Rusia...18.03.16

душ, які досі вірять у Бога та його творіння, шукають або знаходять нові євангельські істини; яких засліпили порожні фрази про ясновидіння, тож вони здалися релігійному безхатку, творцю і поширювачу дивних сект.»⁸⁴. Однак історія Распутіна не просто так з'явилася в репортажі, С. Касанова зазначила, що існує ймовірність, що саме він причетний до звільнення Горемікіна, що викликало ще більше запитань до того як звичайний селянин може бути безпідставно настільки впливовим, що впливає на вирішальні політичні питання Російської імперії.

Питання відданості релігії та її впливу на творення суспільства – дуже важлива тема репортажів С. Касанової. Вона чітко простежує, яким чином релігія впливає на формування індивідів і який результат це дає на колективному рівні. Важко сказати наскільки об'єктивними є її судження з приводу населення Російської імперії, загалом. Та позаяк репортерка мала нагоду спілкуватися з місцевим жителями Москви та Санкт-Петербурга, а ці міста відігравали ключову роль не лише в політичному векторі, а й мали великий соціокультурний вплив на решту території імперії, можна припустити, що висвітлені С. Касановою теми були актуальними не лише для її читачів, а й активно обговорювалися самими росіянами.

«Росія – це сприятлива місцевість для містичних безхатків та еротичних відхилень»⁸⁵, – так провокативно авторка описала діяльність Распутіна та невизначеність, яка охопила росіян. Зокрема для трактування «нестабільності» російського суспільства Софія Касанова згадувала доволі специфічні релігійні течії, які існували поруч із православним віруванням: «Старовіри – це секта, в них дуже сильні солдати, вони з'являються поміж

⁸⁴ Casanova S. ABC en Rusia... 18.03.16

⁸⁵ Там само

цього хаосу»⁸⁶. Важко погодитись з думками, що саме воєнний чи політичний хаос став чинником утворення різного роду «сект». Проте, роблячи своєрідний огляд різноманітних релігійних груп, репортерка не згадала жодної конкретної назви, лише особливі риси цих груп: «В Ясній Полянї деякі їдять траву, стають тваринними, щоб бути більш духовними»⁸⁷; або ж: «Інші створюють секти, які все гуманне міняють в людині»⁸⁸; «Обрізають частини тіла, щоб людина не грішила, вони найнебезпечніші, бо стверджують, що вибрані Богом, аби змінювати цей світ»⁸⁹.

Такі спостереження релігійних віянь однозначно шокували католицьке населення Іспанії та, звичайно, на фоні такої яскравої різниці з праведними католиками – поляками, росіяни виглядали як варвари. Тема релігії в принципі досить делікатна, однак беззаперечно вона допомагає зануритися в соціум, в якому перебувала репортерка. Але не релігією єдиною. Усе, що оточує людей і наповнює їхнє життя змістом, важливе для формування цілісного образу того суспільства. Тому С. Касанова часто аналізувала не лише окремих осіб, а й пропонувала узагальнений образ окремих соціальних груп. Особливо багато писала про російських жінок. Як можна зрозуміти з її публікацій, ця тема була однією з найбажаніших серед її читачів: «Я пишу про ці жахи, замість, того, щоб розважати вас жіночими історіями про росіянок»⁹⁰.

Жіночі образи їй вдавалося передати яскравіше, до того ж жінок було легше розговорити, що дозволяло краще пізнати їх. Звичайно, найчастіше їй доводилося спілкуватися з медсестрами. Про них вона відгукнулася наступним чином: «Це бідні росіянки, про яких я писала раніше, вони такі

⁸⁶ Casanova S. ABC en Rusia... 18.03.16

⁸⁷ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 19 de enero.

⁸⁸ Там само

⁸⁹ Там само

⁹⁰ Casanova S. ABC en Rusia... 03.02.16

норовливі через їхню віру, відмінну від католиків»⁹¹. Проте середовище, в якому вона перебувала, показало, що насправді медсестрами стають не лише бідні росіянки, адже саме у Варшавському госпіталі репортерка познайомилася з Олександрою Романовою та князівною Урусовою. Останню вона описала такими словами: «У Варшавській лікарні Урусова дуже скромно жила і була дуже скромно одягнена», «...була скромною, але аристократичною та розумною, тож я асоціювала її з іспанським мистецтвом»⁹². Взагалі до постаті князівни Урусовою С. Касанова поверталася кілька разів, подавши образ дуже благородної заможної жінки, що, втративши брата, всіляко намагалася допомогти іншим людям, яких теж спіткали жахіття війни. Хоча з медсестрами не все було однозначно: «Сестри Романова і Урусова жалілися, що медсестри гуляють і нічого не роблять»⁹³. До цієї теми безвідповідальності медсестер, авторка ще неодноразово повертатиметься, зокрема розповідаючи, що з часом у Російській імперії медсестрам заборонили перебувати в сестринській формі ввечері, тим не менше вони все одно проводили час на вулицях із військовими⁹⁴. Однак фактом залишається те, що саме завдяки їм сотні, тисячі військових було врятовано. «У Росії називають медсестер «сестрами милосердя» і насправді це так і є»⁹⁵.

Софія Касанова також описала представниць еліти: «Росіянка вищого соціально класу – сестра тієї примхливої та нестримної Анни Кареніної, лише практичніша, більше збочена та менше пристрасна, ніж героїня Толстого»⁹⁶; «...те, що я знаю взагалі про цих росіянок, змушує мене так їх класифікувати:

⁹¹ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 22 de enero.

⁹² Casanova S. ABC en Rusia...22.12.15

⁹³ Casanova S. ABC en Rusia...19.01.16

⁹⁴ Там само

⁹⁵ Там само

⁹⁶ Там само

розумні, космополітичні, аморальні в своїй сентиментальності»⁹⁷. Окрім таких характеристик, відзначається, що в російському соціумі жінки почувають себе доволі вільно, зокрема в порівнянні з північними країнами: «У скандинавських країнах жінки не мають стільки свободи пити, гуляти, розважатися»⁹⁸.

Аналізуючи «свободу» російського населення, взагалі, можна наштотувати на повну ірраціональність. Адже в часі війни діяло і так багато зовнішніх факторів, які негативно впливали на економічний розвиток країни, то ще й самі росіяни діяли доволі безглуздо. Наприклад у період Різдва С. Касанова повідомила про дефіцитом продуктів, обумовлений активною підготовкою до весняної кампанії. Відповідно, авторка щиро не розуміла, чому «За півтора роки війни багато людей розбагатіло завдяки війні»⁹⁹. Насправді відповідь була на поверхні: «Характерним для цього типу росіян є безглузде поклоніння рублю, що не накопичує, ані заощаджує його; він робить ризиковані, брудні справи і мільйони, які опиняються в його брудних лапах, витрачає, марнує на екзотичні предмети розкоші, на хутра і діаманти для своєї жінки чи чужих йому жінок. Немає такої країни в світі, де б стільки витрачалось *на ефемерне*, як у Росії, де б споживалось стільки французького вина, стільки делікатних фруктів...»¹⁰⁰. Бажання розкоші – один із рушійних чинників цього несподіваного для авторки дисбалансу в суспільстві. Проблемою росіян було те, що вони не лише легко та бездумно витрачають гроші, але й те, що, насправді, заробити ці гроші досить не просто, тому звідки такі невиправдані трати на абсолютно другорядні речі –

⁹⁷ Casanova S. ABC en Rusia...19.01.16

⁹⁸ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 13 de diciembre.

⁹⁹ Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 23 de marzo.

¹⁰⁰ Casanova S. ABC en Rusia...23.03.16

незрозуміло. С. Касанова констатувала: «Росія потребує морального виздоровлення для соціуму і держави»¹⁰¹.

Контрасти – це найвлучніше слово, яким можна підсумувати уявлення С. Касанової про Російську імперію. Звичайно, її уявлення творили люди, з якими та про яких вона спілкувалася, а поведінка людей була наслідок багатьох чинників, що в підсумку не лише охарактеризували народ, а й державу. Незважаючи на те, що судження авторки про росіян та їх менталітет були доволі суб'єктивними, вона не переставала нагадувати, що намагається не засуджувати людей і не робити поспішних висновків. Хоча завдяки її публікаціям можемо окреслити загальну картину суджень іспанців про росіян і їхній соціокультурний простір. С. Касанова висвітлила багато недоліків російського соціуму, тим не менше позитивними прикладами окремих осіб намагалася урівноважити ці негативні уявлення.

2.3. Опис воюючих сторін

У своїх репортажах С. Касанова часто описує діалоги з військовими – солдатами і генерали, росіянами, пруссаки й австрійцями, пораненими, напівпритомними й одужуючими, юнаками та зрілими чоловіками. В одному з них вона згадала як німецькі полонені очікували, що сестри милосердя жорстоко з ними розправляться, бо думали, що ті не для того, аби їх вилікувати та виходити, а щоб катувати чи наглядати, наче у в'язниці. Схожі страхи поширювалися у російській пресі, про яку згадує авторка, зокрема про те, що російські солдати бачили як німецькі сестри милосердя добивали поранених¹⁰². На скільки правдивою була ця інформація можна лише здогадуватися, але впродовж того часу, коли С. Касанова працювала в

¹⁰¹ Casanova S. ABC en Rusia...23.03.16

¹⁰² Casanova S. ABC en la Guerra VI...

госпіталі Варшава-Відень, про такі звірства зі сторони польських сестер милосердя вона не знала. Творення негативного образу ворога – це саме та пропаганда, якої старалася уникнути С. Касанова, зазначаючи, що страх чуток переважає страх бомбардування Варшави¹⁰³.

Творення «чорної легенди» довкола образу німців відбувалося і в підросійській Польщі, і в інших регіонах Російській імперії. На підтримку легенди використовували будь-яку інформацію. Зокрема авторка згадує побиття німецьким офіцером священника й жінки, що дзвонили в дзвони, попри заборону завойовників, або ж про звинувачення в шпіонажі дівчат-підлітків у польському місті Каліш, про те як німці спалили станційну лікарню. Подаючи цю інформацію іспанським читачам, С. Касанова була свідомою того, що у них не буде змоги перевірити її, тому вона не забувала того факту, що люди говорять словами і цифрами пропаганди, яка поширюється в друкованих виданнях, а потім розходить у формі чуток¹⁰⁴. Кореспондентка особисто не вірила в такі звірства німців і, на противагу цьому, розповідала як німецькі солдати хоронили ворогів. Водночас авторка зазначала: «Хоча мої переконання, вподобання не мають ніякої цінності для читачів, я просто даю свою об'єктивну думку і хочу сказати також, що я не люблю і не цікавлюсь німецьким народом, я також не рада їхнім перемогам, які піддають Європу диктатурі їхнього мілітаризму.»¹⁰⁵.

Окрім німців, негативний образ творився і щодо австрійців, зокрема С. Касанова щиро співпереживала полякам, до яких, за її словами, австрійці ставилися гірше, ніж до тварин та називали їх «польськими свинями». Репортерка засуджувала таке зневажливе ставлення, особливо враховуючи той факт, що: «В Польщі – найбільша трагедія Європи, її діти воюють як

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Casanova S. ABC en la Guerra VI...

¹⁰⁵ Casanova S. ABC en Rusia...02.12.15

солдати у трьох арміях: німецькій, австрійській і російській.»¹⁰⁶. Водночас жахіття війни для авторки не мали національності: «Є новини, щодо яких повинні сказати своє слово про конкретні події нейтральні країни та й самі обвинувачені. Я знаю, я бачила як убивають саксонець, слов'янин чи латиняни – усі здатні на жорстокість»¹⁰⁷. Жорстокість і ненависть взагалі були не до душі С. Касановій, навіть у випадку самозахисту: «Ненависть поляків до тих хто зайшов на їх територію, не потребує пояснення. Кожен іспанець, кожна вільна людина-патріот підтримує цю ненависть. Але ця ненависть має деякі мінуси.»¹⁰⁸. Жорстокість – це те, що мало місце на полі бою, проте в госпіталі усі були на рівних, незалежно від того, хто ти – ворог чи захисник батьківщини. Так Касанова згадує про інцидент, коли один із російських солдатів, який лежав поруч із німецькими полоненими і сказав їй не перейматися «цими» (німцями). Вона відзначила, що таке почула вперше і що за час її роботи в госпіталі це був перший солдат, який проявив ненависть до поранених в'язнів¹⁰⁹.

Зрозуміло, війна руйнувала не лише добробут, а й життя людей. Жорстокі реалії авторка намагалася донести до своїх читачів, пояснити, що мета вирішити конфлікт за допомогою війни – це ніщо інше як ще більша руйнація людської гуманності. Як ствердив П. Альварес, «У випадку з Софією Касановою ми зустрічаємо виразну антивоєнну мову... Тут не має місця для двозначності. Це – відвертий пацифізм, заснований на простому твердженні: війна – недієвий засіб вирішення людських конфліктів»¹¹⁰.

¹⁰⁶ Casanova S. ABC en Rusia...05.12.15

¹⁰⁷ Там само.

¹⁰⁸ Там само

¹⁰⁹ Casanova S. ABC en Varsovia IV // ABC. Madrid, 1915. 23 de abril.

¹¹⁰ Pedro Álvarez C. Ángeles de la guerra. Los discursos pacifistas de Carmen de Burgos y Sofía casanova tras sus experiencias como corresponsales. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/14531883/%C3%81ngeles_de_la_guerra._Los_discursos_pacifistas_de_Carmen_de_Burgos_y_Sof%C3%ADa_Casanova (2014).

Попри це, образ ворога ховався на сторінках статей під великою кількістю синонімів: німці, пруссаки, австро-німці, тевтонці, кайзерівці... Авторка не нав'язувала стереотипів своїм читачам, вона писала те, що знала сама. С. Касанова поєднала опис зразкового кайзерівського війська з ситуацією, коли в Єдвабне німці на єврейському кладовищі викопували з могил мерців і вдягали на них каски, щоб спантеличити противників. А з іншого боку згадала про напад росіян у Карпатах на ворожу палатку, де лежали охололі тіла австрійців, які залишились там непохованими¹¹¹.

Власне тема шляхетності під час війни була актуальною для іспанських читачів і С. Касанова проявила певне натхнення романтичними пережитками минулого, міфічною лицарською війною. Тому найбільше враження на неї справив особистий негативний досвід побаченого мародерства, вчиненого не ворогами, а «своїми», які теж здатні нашкодити «своїм» співвітчизниками. Так в одній статті вона описала козаків, які пограбували сімейний маєток Лютославських у Дроздово і фактично повторила негативний образ козака, якого чітко відмежувала від решти російського війська¹¹². А вже в наступному репортажі розповіла про козака, з яким познайомила в госпіталі; описала його відважність, підкресливши образ козака-варвара, що пояснювався його надмірною відданістю наказам. На підтвердження своїх думок С. Касанова навела наступні слова того козака: «...якщо мені накажуть убити тебе, вб'ю хоч тепер. Ти була доброю до мене; давала мені їжу та цигарки; вилікувала мою зламану руку; але якщо мені скажуть убити тебе, то я вб'ю. Більше того, розцілюю тебе й інших сестер, – якщо мені накажуть. Ми такі, як діти»¹¹³.

¹¹¹ Casanova S. ABC en Varsovia. III // ABC. Madrid, 1915. 16 de abril.

¹¹² Там само.

¹¹³ Casanova S. ABC en Varsovia IV...

Варто також відзначити, що пишучи про козаків, С. Касанова наводить означення «hetinanski», що найімовірніше означало «гетьманські», просто для неї це слово було невідомим і тому вона написала його так, як сприйняла на слух¹¹⁴. Цей прикметник вона використала, мабуть, тому, що для іспанських читачів козаки були своєрідною екзотикою і про гетьманів в Іспанії чули одиниці. Окрім цього, авторка виділяла образ козаків за допомогою означення їхніх коней: «сибірські скакуни», «козацькі спустошливі коні», «звуки коней Аттіли». Козацькі загони авторка також згадує в тексті як «військо Аттіли», в той час як російські війська вона окреслювала звично як «царське військо»¹¹⁵.

«Військо царя», «московити», «росіяни» – саме так позначала кореспондентка військових Російської імперії. І хоч козаків вважали безстрашними варварами, С. Касанова береться розвінчати міф чи то стереотип про стійкість російських солдат. Зокрема в діалозі з одним офіцером вона дізналася про жахіття, що трапляються в окопах: як часто божеволіють солдати, втрачають орієнтацію в просторі та, не усвідомлюючи своїх дій, кидаються на товаришів¹¹⁶. Продовжуючи цей діалог, вона відзначає рису, яку називає «слов'янською добродушністю» – «...впевненість, безтурботність, сила і слабкість расового (народного) характеру»¹¹⁷, – саме таке контрастне порівняння С. Касанової творить певний нейтральний образ росіян для читачів. Вона неодноразово наголошує, що створити образ про певний народ на прикладі одної людини неможливо, оскільки він може не відповідати дійсності. «Росіянин по-своєму м'який і

¹¹⁴ Casanova S. ABC en Varsovia III...

¹¹⁵ Casanova S. ABC en la Guerra VI...

¹¹⁶ Casanova S. ABC en Varsovia V...

¹¹⁷ Там само.

співчутливий. У мене є кілька прикладів того, як ці московитські душі одночасно відверті та жорстокі.»¹¹⁸.

Усі ці риси найкраще поєдналися в юному солдатіві, якому було всього 13 років. Звали його Іван Півоваров, родом із Сибіру. Він потрапив до госпіталю, в якому працювала С. Касанова, разом з іншими пораненими, але невисокий зріст і медаль Святого Георгія виділяли його серед інших. «Легальний убивця»¹¹⁹ і налякана дитина поєдналися в цьому персонажі та, видається, таких жорстоких ззовні та ранимих всередині серед пацієнтів С. Касанової було багато.

Іншим важливим аспектом, проаналізованим С. Касановою під час війни була релігійна приналежність військових. «Співжиття зі стількома чоловіками в госпіталях, в'язнів у містах, селах, показує різницю, не тільки різницю раси, культури і характеру, а й релігії. Релігія робить чоловіка і його душа православного, католика, єврея чи мусульманина характерно проявляється в кожному випробуванні»¹²⁰. І хоча на перший погляд це може здатися доволі суперечливою темою, тим паче для трансляції на широкий загал, однак авторка опирається на власні спостереження: «Росіянин плаче в лікарні по-дитячому. Німець, де б він не був, не жаліється, вимагає між своїми, але як в'язень він мовчить, не довіряє нікому. Австрієць, як католик, загалом зберігає спокій у душі та довіряє своїй вірі»¹²¹; «Протестантизм дає солдатам Кайзера міцності, сил...»¹²².

Опис представників воюючих сторін займає чи не найбільшу частину репортажів С. Касанової до часу евакуації; незважаючи на те, за ким була перемога, репортерка дотримувалася думки, що перемога у війні не принесе

¹¹⁸ Casanova S. ABC en Varsovia IV...

¹¹⁹ Casanova S. ABC en la Guerra VI...

¹²⁰ Casanova S. ABC en Rusia...02.12 .15

¹²¹ Там само

¹²² Там само

нічого хорошого, що будь-яка воєнна перемога – це трагедія, навіть якщо не для неї, то для сотень інших людей. А найгірше те, що люди під час війни перетворюються на тварин. Тому для неї особливо важливим було донести до своїх читачів, що не варто вішати ярлики на людей, особливо солдатів, які доволі часто ставали заручниками обставин та наказів головнокомандуючих. Вона намагалася показати, що людям під час війни притаманна надмірна жорстокість, а її головне послання полягало в тому, що люди завжди повинні залишатись гуманними.

ВИСНОВКИ

У цій науковій роботі мені випала нагода окреслити не лише становлення Софії Касанової як репортерки, але й проаналізувати її репортажі під певною призмою. Для цього мені довелося дослідити історію журналістики в Іспанії на початку ХХ ст. та приділити особливу увагу історії газети «АВС», в якій власне й публікувалася авторка. Для аналізу її репортажів важливо було зрозуміти засадничі ідеї цього видання, зокрема те, що під час Першої світової війни газета займала германофільські позиції. Тут важливо також відмітити і нібито політичну незаангажованість репортерки, проте, як це показано в основному тексті роботи, вона все ж транслювала проантантівську позицію.

Важливо виокремити також і неординарність С. Касанової, що була однією з перших воєнних кореспонденток. Інша, не менш важлива частина цієї наукової роботи присвячена біографії Софії Касанової, зокрема опису подій, які впливали на формування її особистості як репортерки. Її уявлення та переконання формувалися під впливом різноманітних життєвих змін. Зокрема важливу роль відіграло її одруження з В. Лютославським, подружжя часто подорожувало, відповідно в С. Касанової була можливість розширювати свій світогляд, сприймати культури інших народів, поглиблювати свої знання про інші країни. Найважливішим внеском їхнього подружнього життя була інтеграція С. Касанової в польське суспільство. Саме тісна комунікація з родичами чоловіка посприяла її перебуванню в Польщі. А окремим потрясінням, яке вилилось на сторінках її репортажів, була евакуація до столиці Російської імперії.

Варто відзначити також згадки про її літературні успіхи, надбання яких посприяло її подальшій посаді репортерки в «АВС». Безперечно, якщо б

С. Касанова не мала визнання в іспанських літературних колах, так легко їй би не дісталася ця посада в одній із провідних газет того часу. Окрім цього, важливу роль відіграла її популярність серед читачів; саме зміна амплуа з поетеси на військову кореспондентку підігривала цікавість читачів.

Проте історія «АВС» та спроба аналізу інтелектуальної біографії С. Касанові були лише «вступним словом» до аналізу її репортажів. Тексти С. Касанової, опубліковані в 1915 р., потребували розуміння особистості авторки та її життєвого шляху. Так її літературне минуле поєдналося з бажанням створити певні уявлення про Східну Європу та її населення, перепліталися з емоційними особистими доповненнями, а також зі специфічним стилістичним наповненням репортажів. Специфіці написання репортажів присвячено окремий підрозділ роботи, в якому наголошено на пацифістських поглядах авторки. Також проаналізовано стилістичне забарвлення текстів, їх тематику. Відповідно до цього аналізу, приходжу до висновку, що, попри зміну форми тексту, стиль письма С. Касанової не змінився; як і літературні твори, репортажі вона також оздоблювала словесно, ніби пишучи ще один роман.

Ці особливості допомагали творити уявлення про далекий для іспанців Східний фронт – Царство Польське, Російську імперію та місцевих жителів. Перебуваючи в епіцентрі війни, С. Касанова давала читачам можливість побачити історію знизу. Вона трансливала пережитий іншими людьми досвід, накладала його на загальний контекст війни і особливо яскраво подає сухі статистичні дані.

У її публікаціях багато уваги приділено опису воюючих сторін. Це, передусім, пов'язано із тим, що репортерка була медсестрою та мала змогу спілкуватися з усіма учасниками війни, спостерігати за ними, вивчати їх. Вона згадує про них у формі протиставлень різних сюжетів, в яких

представлені обидві воюючі сторони. Окрім цього, вона багато писала про своє оточення, розкривала соціокультурний простір свого перебування. На мою думку, цей матеріал дозволяє зрозуміти, що відбувалося в повсякденному житті людей, як вони сприймали саму війну та пов'язані з нею негаразди. Авторка вдається до описів не лише міст чи природи, вона зосереджувалася на різних соціальних групах – жінках, євреях, священниках. Зазвичай, її описи не є типовими, вони місять специфічну інформацію, надають певного позитивного чи негативного забарвлення і, відповідно, формують конкретні уявлення в її іспанських читачів. Особливу увагу вона приділяла військовим, жінкам і полякам. Таке зацікавлення було зовсім не випадковим, адже, як сестра милосердя, вона мала нагоду постійно спілкуватися з пораненими військовими з обох сторін. Як жінка, вона безперечно співпереживала іншим жінкам – медсестрам, представницям еліти, хоча її описи мали не завжди позитивні конотації, але це дозволяє побачити реалії суспільства в часі війни. Як патріотка, вона всією душею вболівала за поляків, які опинилися на роздоріжжі війни та невизначеності, тому всіляко привертала увагу своїх читачів до польської проблеми.

Враховуючи те, що співпраця С. Касанової з «АВС» тривала понад два десятиліття, можна вважати, що вона зробила успішну кар'єру репортерки, а її репортажі мали своїх постійних прихильників. Публікації С. Касанової – далеко непересічний набір інформації, справжні літературні твори, за основу яких взято історії людей у часі війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Casanova S. Desde Varsovia. 50000 bajas I // ABC. Madrid, 1914. 7 de diciembre.
2. Casanova S. ABC en Varsovia II // ABC. Madrid, 1915. 8 de abril.
3. Casanova S. ABC en Varsovia III // ABC. Madrid, 1915. 16 de abril.
4. Casanova S. ABC en Varsovia IV // ABC. Madrid, 1915. 23 de abril.
5. Casanova S. ABC en Varsovia V // ABC. Madrid, 1915. 29 de mayo.
6. Casanova S. ABC en la Guerra VI // ABC. Madrid, 1915. 7 de junio.
7. Casanova S. ABC en Polonia VII // ABC. Madrid, 1915. 19 de junio.
8. Casanova S. ABC en Varsovia VIII // ABC. Madrid, 1915. 7 de julio.
9. Casanova S. ABC en Varsovia IX // ABC. Madrid, 1915. 2 de agosto.
10. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 13 de noviembre.
11. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 2 de diciembre.
12. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 5 de diciembre.
13. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 13 de diciembre.
14. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1915. 22 de diciembre.
15. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 9 de enero.
16. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 13 de enero.
17. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 19 de enero.
18. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 22 de enero.
19. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 3 de febrero.
20. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 4 de febrero.
21. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 5 de febrero.
22. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 20 de febrero.
23. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 28 de febrero.

24. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 17 de marzo.
25. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 18 de marzo.
26. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 22 de marzo.
27. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 23 de marzo.
28. Casanova S. ABC en Rusia // ABC. Madrid, 1916. 1 de abril.
29. Sofia Casanova ha muerto en Poznan(Polonia) // ABC. Madrid, 1958. 25 de enero.

Література

30. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
31. Радик С. Війна й мир // Антологія феміністичної філософії / за редакцією Е. М. Джагер, А. М. Янг. Київ : Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2006. 691-701 с.
32. Pizarroso Quintero A. El periodismo en el primer tercio del siglo XX // ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura. Madrid, 2010.
33. Rodríguez Rodríguez A., Torres Rodríguez T. Los Luca de Tena : la primera periodística de España. En ABC: un diario y una ciudad, análisis de un modelo de periodismo local. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2007. p. 261-276.
34. Martinez Martinez R. Sofia Casanova – pierwsza korespondentka «ABC» // Sofia Casanova Lutoslawska – hiszpanka pisarka, polka z wyboru / pod redakcja naukowa M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 59-89.
35. Serraller Calvo A. Strony historii współczesnej. Życie i twórczość reporterska Sofii Casanovy Lutosławskiej // Sofia Casanova Lutoslawska – hiszpanka pisarka, polka z wyboru / pod redakcja naukowa M. Filipowicz-Rudek

- i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 89-105.
36. Mróz T. Sofia Casanova Lutosławska oczyma męża. Fascynacja – rozczarowanie – pogodzenie // Sofia Casanova Lutosławska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcją naukową M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 105-123.
37. Szostak V. Przypadki Sofii Casanovy // Sofia Casanova Lutosławska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcją naukową M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 133-153.
38. Chyl S. Sofia Casanova Lutosławska we wspomnieniach mieszkańców Drozdowa // Sofia Casanova Lutosławska – hiszpańska pisarka, polka z wyboru / pod redakcją naukową M. Filipowicz-Rudek i P. Sawickiego. Drozdowo: Fundacja Narwianska i Muzeum Przyrody, 2012, s. 153-158.
39. Sawicki P. Sofia Casanova i Izabela Lutosławska wobec hiszpańskiej tragedii. Doświadczenia i wnioski // Zachodnie wzorce i wschodnie realia / redakcja M. Dajnowicz, Białystok, 2009, s. 11-21.
40. Alayeto O. Sofia Casanova (1861-1958): Spanish Poet, Journalist, and Author. Potomac: Scripta Humanistica, 1992. p. 203.
41. Simon Palmer M. Sofia Casanova, autora de la Madeja. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1989. p. 531-536.
42. Palenque M. Sofia Casanova: Jadwiga // Seis siglos de poesía española escrita por mujeres: Pautas poéticas y revisiones críticas (Perspectivas Hispánicas) / las editoras: Romero López D., López Guil I., Imboden R. Bern: Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2007, p. 287-297.

43. Pedro Álvarez C. Ángeles de la guerra. Los discursos pacifistas de Carmen de Burgos y Sofía casanova tras sus experiencias como corresponsales. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.academia.edu/14531883/%C3%81ngeles de la guerra. Los discursos pacifistas de Carmen de Burgos y Sof%C3%ADa Casanova](https://www.academia.edu/14531883/%C3%81ngeles_de_la_guerra._Los_discursos_pacifistas_de_Carmen_de_Burgos_y_Sof%C3%ADa_Casanova) (2014).